

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**Pomůcky pro realizaci
edukačních aktivit
v památkách zahradního umění**

PRAHA 2016

Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění

Petr Hudec (ed.)

Odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži

Tato odborná metodika Národního památkového ústavu, Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži a Metodického centra pro vzdělávání v Telči vznikla v rámci projektu „Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži“, jenž byl spolufinancován Evropskou unií z Evropského fondu pro regionální rozvoj prostřednictvím Integrovaného operačního programu.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Předkládaná metodika obsahově navazuje na tituly *Způsoby prezentace památek zahradního umění* a *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Je určena zejména majitelům a správcům památek zahradního umění, průvodcům, památkovým pedagogům, učitelům, ale též vedoucím volnočasových sdružení, kteří by mohli mít zájem vytvářet programy v historických zahradách. Metodika se stane relevantním podkladem pro správce a majitele památek zahradního umění, kteří si uvědomují jejich výchovně vzdělávací potenciál a důležitost aktivní účasti veřejnosti na ochraně a rozvoji tohoto druhu kulturního dědictví. V rámci svého odborného vzdělávání ocení vytvořenou metodiku také pedagogové a obec galerijních a muzejních pedagogů, kterým bude prezentována činnost metodických center na odborných konferencích. Dále pak nově se utvářející profese lektorů výchovně vzdělávacích programů v historickém prostředí v rámci Národního památkového ústavu.

Odborný recenzent:
Ing. Ivana Popelová

Text: © 2016, Mgr. Petr Hudec, PhDr. Hana Havlůjová, Mgr. Irena Peštová, Ing. Hana Poková, MgA. Naďa Rezková Příbylová, Mgr. Lenka Trantírková
Fotografie: © 2016, archiv Muzea umění v Olomouci, archiv Vily Stiassni, Vojtěch Brtnický, Bc. Gabriela Čechová, Mgr. Petr Hudec, Ing. Libor Karásek, Viktor Mašát, Mgr. Jan Obšivač, Mgr. Jitka Petřeková, Mgr. Lenka Psotová, MgA. Naděžda Rezková Příbylová, Jaroslav Soporský, Studio 6.15, Mgr. Dagmar Šnajdarová, Mgr. Lenka Trantírková
ISBN 978-80-7480-067-2

Titulní a zadní strana obálky foto P. Hudec, 2016.

Obsah

Úvod	5
1. Základní charakteristika edukačních pomůcek	7
2. Elementární provozní pomůcky pro realizaci edukačních aktivit	9
3. Obrazové reprodukce historických podob zahrady, plány a ilustrace	13
3.1 Obrazové podklady jako východisko k výtvarné činnosti	18
4. Výtvarné pomůcky	20
5. Pomůcky podporující smyslové vnímání zahrady	23
5.1 Optické pomůcky	23
5.2 Hmatové pomůcky včetně replik	26
5.3 Pomůcky pro vnímání zahrady chutí	29
5.4 Pomůcky pro vnímání zahrady čichem	29
5.5 Pomůcky pro sluchové vnímání zahrady	30
6. Hudební nástroje	32
7. Prostorové pomůcky	36
7.1 Využití plastických modelů zahrad při edukaci	38
7.2 Stolní hry se zahradní tematikou	39
7.3 Zahradní stavebnice	41
7.4 Zahradní herní mobiliář	47
7.5 Stabilní herní prvky v zahradách	52
8. Interaktivní prezentační mobiliář	55
9. Kostýmy	58
9.1 Lektor v kostýmu	58
9.2 Účastníci programů v kostýmech	61
10. Loutky	65
10.1 Maňásek	66
10.2 Mluvicí maňásek	67
10.3 Mapet	68
10.4 Manekýn	68
10.5 Obecná doporučení pro volbu a tvorbu loutky	69

11. Pomůcky pro poznávání přírodních funkcí zahrady	73
12. Pomůcky pro matematické, fyzikální a chemické poznávání zahrady	77
13. Moderní technologie ve službách edukačních programů	81
13.1 Audioprůvodce	81
13.2 Tablet	82
13.3 Dotykové obrazovky, informační kiosky	85
13.4 Videohry	87
13.5 GPS navigace	87
Závěr	88
Seznam použité a související literatury	89
Obrazová příloha	94

Úvod

„Proto budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všecko bylo předváděno smyslem, kolíka možno. Tudiž věci viditelné zraku, slyšitelné sluchu, vonné čichu, chutnatelné chuti a hmatatelné hmatu; a může-li něco býti vnímáno najednou více smysly, budiž to předváděno více smyslům.“

Jan Amos Komenský, *Velká didaktika*, kap. XX, odst. 6

Tato metodika navazuje na dvě publikace vydané Národním památkovým ústavem v roce 2015: *Způsoby prezentace památek zahradního umění*¹⁾ a zejména titul *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.²⁾ S ohledem na rozsah knih a šíři tématu zde byla věnována pouze jedna krátká kapitola edukačním pomůckám,³⁾ byť tato tematika probleskovala na řadě snímků. Na základě řady dotazů a ohlasů ze strany čtenářů, kateletánů či lektorů vzdělávacích programů přistoupili pracovníci dvou metodických center NPÚ – zahradní kultury v Kroměříži a vzdělávání v Telči – k vytvoření publikace zaměřené právě na tuto problematiku. Pořízení a využívání edukačních pomůcek při zahradních programech si nejvíce žádá realizace programů pro děti a mládež. Převážná část podnětů se tedy vztahuje k této návštěvnické skupině, byť nechybí ani inspirace pro dospělé, nevidomé, neslyšící apod. Připomeňme také jedno z hesel Devatera projektu, který vešel ve známost pod názvem *Památky nás baví*⁴⁾: *„Co je dobré pro děti, je dobré i pro dospělé. (Opačně to však platí málokdy).“*⁵⁾

Na prvních stranách přináší metodika obecné informace o využívání didaktických pomůcek při edukačních programech v historických zahradách. Dále jsou publikovány informace o vybraných pomůckách, které se obzvláště osvědčily, nebo jsou inovativní či inspirativní. Jejich členění vychází z charakteru převážného využití či povahy předmětů. Akcent je z pochopitelných důvodů kladen na obrazovou složku tvořící jak domácí příklady uplatnění edukačních pomůcek, tak také příklady zahraniční.

1) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015.

2) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015.

3) Tamtéž, s. 55–57.

4) Projekt Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR byl podpořen Ministerstvem kultury ČR z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní kulturní identity (NAKI) v letech 2012–2015.

5) HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDOVÁ, M. (edd.) *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015, s. 36.

Na konci některých kapitol jsou připojeny texty označené tímto piktogramem. Jsou prostředkem k promýšlení smysluplného využití edukačních pomůcek při realizaci zahradních programů.

Závěr metodiky je uspořádán jako katalog ilustrací, které je možné s ohledem na jejich univerzální platnost využít na řadě památek zahradního umění. Nejen proto věříme, že se metodika stane zdrojem inspirace a nalezne uplatnění v praxi.

Za autorský kolektiv Petr Hudec

1. Základní charakteristika edukačních pomůcek

V kontextu zaměření metodiky rozumíme pod pojmem edukační pomůcky materiální didaktické prostředky, které nám umožňují zkvalitnit proces výchovy a vzdělávání při prezentaci a interpretaci památek zahradního umění. Pomáhají účastníkům edukačních programů, aby do procesu učení zapojili co nejvíce smyslů, a zároveň památkovým pedagogům umožňují zprostředkovávat vybrané kulturně historické hodnoty co nejnázorněji.⁶⁾

Podle klasifikace Josefa Malacha, kterou s úspěchem aplikovala také Petra Šobáňová v kontextu muzejní edukace, patří mezi materiální didaktické prostředky učební pomůcky, technické výukové prostředky, organizační a reprografická technika, výukové prostory a jejich zázemí a vybavení učitele a žáka.⁷⁾ Učební pomůcky pak citovaný autor dále dělí na originální předměty a reálné skutečnosti (přírodniny, artefakty, jevy a děje), zobrazení a znázornění předmětů a skutečností (modely, vyobrazení, zvukové záznamy), textové pomůcky (učebnice, pracovní materiály, doplňující literatura), mediální a digitální výukové pořady a programy a speciální oborové pomůcky.⁸⁾

Originální předměty však na památkách podléhají zpravidla režimu ochrany, z čehož plynou omezení při manipulaci s nimi. Repliky na jednu stranu postrádají autenticitu,⁹⁾ na druhou stranu mohou dobře sloužit k aktivizaci účastníků edukačních programů. Přispívají k tomu, aby mohli sami pro sebe předkládané hodnoty tvůrčím způsobem objevovat. Jiné typy edukačních pomůcek nám pomáhají vizualizovat, zhmotnit abstraktní představy jako například plán či plastický model zahrady. Řada edukačních pomůcek, o nichž bude v následujících kapitolách řeč, nemá přímou vazbu na konkrétní památky. Často spíše umožní hladký či efektivní průběh programu. Následující kapitoly si v žádném případě nekladou za cíl podat vyčerpávající přehled všech možných edukačních pomůcek s jejich přesnou klasifikací, to by ostatně nebylo ani možné. Snaží se spíše akcentovat ty nejvíce využívané.

6) Srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2004, s. 257. KALHOUS, Z., OBST, O., a kol. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2009, s. 338. DOSTÁL, J., *Učební pomůcky a uplatňování zásady názornosti v moderním vzdělávání*. In: International Colloquium on the Management of Educational Process, Brno: Univerzita obrany, 2007, s. 2–3, 9. Dále viz také SKALKOVÁ, J., *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999.

7) MALACH, J. *Materiální didaktické prostředky*. In: KURELOVÁ, M., ŠTEFLÍČKOVÁ, E. (edd.) *Pedagogika II*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1993, s. 224–247. Srov. ŠOBÁŇOVÁ, P. *Muzejní edukace*. Olomouc: UPOL, 2012, s. 101.

8) Viz MALACH, J. *Materiální didaktické prostředky*. Srov. KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2009, s. 338.

9) K problematice legitimacy využívání replik při edukačním procesu viz HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDRŮVÁ, M. (edd.) *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015, 59–61.

V každém případě je však třeba zdůraznit, že pomůcky, jakkoli efektivní, nejsou samo-spasitelné. Jsou vždy jen nástrojem, který pomáhá k dosažení edukačního cíle programu. Obecně platí, že „*edukační pomůcky, stejně jako další didaktické prostředky využívané v památkové edukaci, naplňují svůj pravý smysl teprve tehdy, když podporují rozvoj znalostí, dovedností, hodnot a postojů návštěvníků památek a tím utvářejí podmínky pro zodpovědnou a samostatnou péči o kulturní dědictví jako takové.*“¹⁰⁾

¹⁰⁾ HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. (edd.) *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015, s. 61.

2. Elementární provozní pomůcky pro realizaci edukačních aktivit

Zkušenost s realizací edukačních programů v zahradách vedla k vytipování základních edukačních pomůcek, které představují jakýsi materiální základ pro jejich realizaci:

Základní provozní sada pomůcek pro realizaci edukačních programů: lepicí štítky, fixy, psací podložky se skřipcem, přepravní vozík, v terasovitě řešené zahradě batohy, přepravní boxy, sedací podložky.

Lepicí štítky obdélného tvaru upotřebíme společně s fixy a psacími podložkami hned v úvodu programu pro vytvoření jmenovek s křestními jmény v zájmu zkvalitnění, zosobnění komunikace s účastníky edukačního programu.

Psací podložky se skřipcem poslouží dobře i při řadě výtvarných a badatelských aktivit, při nichž potřebujeme kreslit či psát na papír. Doporučujeme pořídit voděvzdorné, omyvatelné složky A4.

Obr. 1: Využití sedacích a kreslicích podložek umožňuje realizaci výtvarných aktivit přímo v zahradě. (Foto P. Hudec)

Vynikající pomůckou pro realizaci zahradních programů jsou voděodolné sedací podložky.¹¹⁾ Umožňují vytvoření mobilního zázemí na téměř jakémkoliv místě v zahradě pro realizaci aktivit vsedě, či jen prostoru pro relaxaci a občerstvení. Dobře poslouží i za mokra nebo na sněhu (obr. 1, 46, 70, 102).

V rovinatých typech zahrad je neocenitelnou pomůckou zahradní přepravní vozík, který uveze velké množství materiálu. Lektor ani frekventanti edukačního programu nejsou obtěžkáni množstvím věcí, které by jim znesnadňovaly pohyb. Je vhodné, když je přepravovaný materiál ještě uspořádán do přepravních boxů, které zajišťují přehlednost i ochranu před deštěm, pokud nemá vozík svrchní plachtu. Účastníci sami mají většinou zavazadlo s osobními věcmi, není proto možné počítat s jejich pomocí při přepravě pomůcek. Alternativou může být využívání „badatelských batůžků“. Ty lze doporučit zejména u programů připravovaných pro základní školy. V praxi se osvědčilo rozdělit žáky do skupinek po čtyřech až pěti žácích. Každá skupina obdrží badatelský batoh, který obsahuje metr, lupu, psací podložku a psací potřeby, pinzetu, krabičkovou lupu, sedací podložky aj. V nesení batohu se pak žáci střídají.

Obr. 2: Zahradní vozík umožňuje pohodlné přepravování velkého množství materiálu v rovinatých typech zahrad. (Foto P. Hudec)

11) Obchodní názvy jsou také pěnový podsedák, sedací podložka outdoor.

Z univerzálních pomůcek lze jmenovat také lana či šňůry, šátky nebo škrabošky.

Cennou pomůckou je při programech tabule ve tvaru stojanu „A“, přičemž jedna strana může být využita k popisování křídou, druhá fixy. Dále má mít tabule možnost instalace papíru velkého formátu. Uvažujeme-li o této pomůcce pro děti a nadto v prostředí zahrad, lze preferovat dřevěný stojan před kancelářským typem flipchart vyráběným pro kanceláře ať už z estetických či hmotnostních důvodů.

Při programech v zahradách lze využít také skládatelný zahradní nábytek (stoly a lavice). Je potřeba upozornit na výškový „handicap“ mladších dětí. Pro ně není standardní velikost lavic a stolů vhodná, přičemž na trhu je k dostání i nábytek dětských proporcí. Totéž platí pro výše zmíněné tabule.

*Obr. 3: Příklad využití tabule v rámci edukačního programu: vybraný žák kreslí podle pokynů dětí skleník – ty se však smějí podívat na jeho kresbu teprve v závěru.
(Foto J. Obšiváč)*

*Obr. 4: Příklad využití mobilního zahradního nábytku (program Kde se vzal na světě narcis, Kočtná zahrada v Kroměříži.
(Foto P. Hudec)*

Větší komfort při realizaci rozsáhlejších akcí v zahradách přinášejí mobilní přístřešky, stany. Zpříjemní pobyt v zahradě v době veder i nenadálého deště. I u nich je třeba dbát na to, aby svojí konstrukcí či povrchovou úpravou charakter zahrady spíše dotvářely, než jej narušovaly.

Obr. 5: Příklad využití stanového přístřešku při zahradní slavnosti v Kočetné zahradě v Kroměříži. (Foto P. Hudec)

Bez kterých pomůcek se podle vás neobejde edukační program v zahradě, jejíž interpretaci se věnujete?

3. Obrazové reprodukce historických podob zahrady, plány a ilustrace

V metodice *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění* bylo představeno využití obrazových reprodukcí na stabilních panelech v zahradě, dále při komentovaných prohlídkách formou jejich prezentace za pomoci pákového pořadače velikosti A3, která se jeví jako optimální.¹²⁾ Obrazové reprodukce využijeme samozřejmě i jednotlivě. S ohledem na záměr jejich opakovaného využití lze doporučit zalaminování.¹³⁾

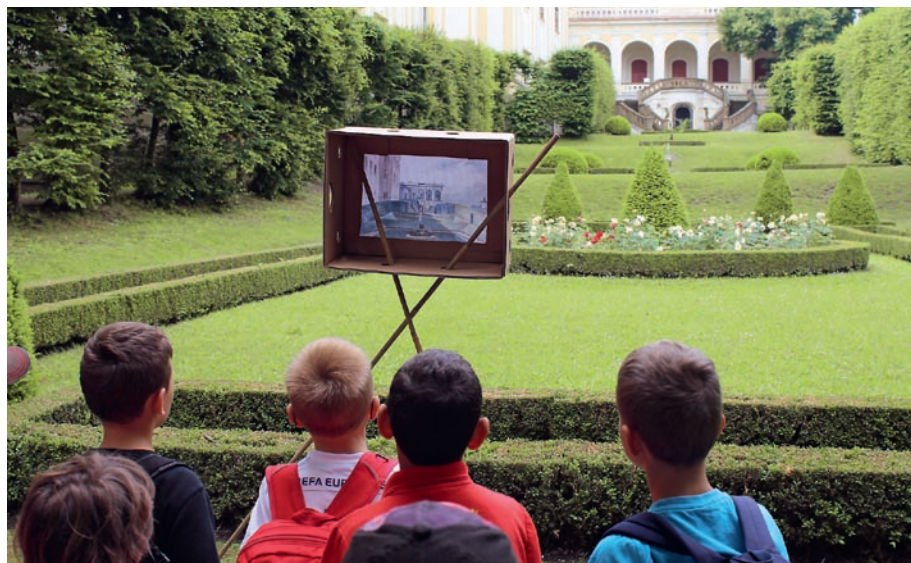

Obr. 6: Obrázky čtyř ročních období děti přiřadily ke čtyřem sochám v kroměřížské Podzámecké zahradě, které mají tutéž symboliku. (Foto P. Hudec)

Lze ovšem představit také další možné způsoby uplatnění reprodukcí historických podob zahrady či tematických ilustrací, takže se stávají speciální edukační pomůckou. Učiníme tak formou několika následujících snímků doplněných komentářem.

12) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 50.

13) S ohledem na časté využívání laminátoru při přípravě edukačních programů lze doporučit, aby tvořil součást vybavení edukačního centra.

Obr. 7: Dočasná instalace historické litografie na autentickém místě svého vzniku umožňuje srovnání nynější podoby zahrady s podobou historickou. (Podzámecká zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

Obr. 8: Krabice s oloženým snímkem či kresbou historické podoby zahrady umožňuje lákavý pohled do minulosti. (Zámecká zahrada v Lysicích, foto P. Hudec)

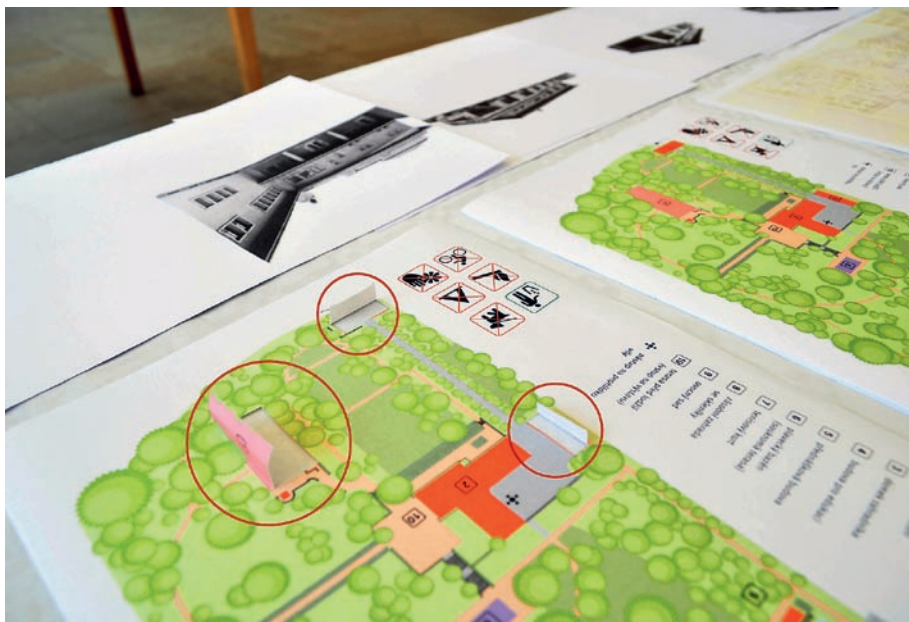
Užitečnou pomůckou při poznávání zahrad jsou ilustrace rostlin, které zde rostou, nebo zde měly své místo v minulosti. Pořízení portfolia rostlin zahrady (ať už v podobě ilustrací či fotografií) má své opodstatnění také v souvislosti s tím, že mohou zachycovat všechny fáze vegetačního cyklu rostliny. Můžeme tedy například i v létě prezentovat, jak kvete zlatý děšť, či naopak na jaře připomenout obrazem, jaké plody má pámelník. Je vhodné mít k dispozici jak barevné verze ilustrací, tak také černobílé, které si mohou děti samy vybarvit.

Obr. 9: Pro skleník v Kožtné zahradě vznikla kolekce ilustrací subtropických rostlin. V kombinaci se zvlášť připravenými popisky se stávají rébusem k vyluštění. (Autorka E. Chupíková, foto P. Hudec)

Obr. 10: Zvětšená rytina historické podoby Kožtné zahrady se po vytištění na banner stala vhodným podkladem pro umístění námětů dětí, čím by ji rády obohatily. (Foto P. Hudec)

Obr. 11: Plánek zahrady Vily Stiassni v Brně, ve kterém jsou do podoby hledáčku vyznačena ta místa, která znázorňují jednotlivé proky v zahradě (vstupní brána, tenisový kurt, domek zahradníka). Pomůcka slouží při procházení zahradou, kdy děti hledají pomocí hledáčku pohled na vilu podle dobových fotografií. (Foto J. Petřeková)

Tato metodika záměrně pomíjí kapitolu o pracovních či tvořivých listech, neboť podstatné na toto téma bylo řečeno již v metodice *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*.¹⁴⁾ Jen na okraj lze poznamenat, že i v nich nacházejí ilustrace a historická vyobrazení zahrad velké uplatnění. Nelze než opakovat postulát, že informačně zaměřené pracovní listy mají smysl spíše pro samoobslužné prohlídky a de facto nahrazují lektora. Pokud je program lektorovaný, tištěný materiál může být určen pro navazující činnost po realizaci programu, nebo by se mělo jednat o tiskovinu velmi malého rozsahu.

¹⁴⁾ HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 58–60.

Obr. 12: Příklad „pracovního listu“ adekvátního rozsahu: děti obdržely list s vyobrazením zvířátek a mají za úkol je najít v prostoru Rotundy Květné zahrady. Aktivita je odvozena od oblíbené hry Bingo. V následujících částech programu mají děti ruce opět volné pro jiné druhy činností.
(Foto P. Hudec)

Než se pustíte do tvorby pracovních listů, zamyslete se, zda při programu pro „vaši“ zahradu skutečně nelze nahradit čtení a psaní jinou činností. Napadá vás jakou?

3.1 Obrazové podklady jako východisko k výtvarné činnosti

Pro využití obrázků, plánů i fotografií zahrad kreativním způsobem se přirozeně nabízí výtvarná činnost. Buď se stávají inspirací pro vznik výtvarného díla zcela nového, nebo lze pracovat přímo s nimi.

Obr. 13: V programu Příběh Podzámecké zahrady je skupině žáků poskytnut plán části zámeckého parku, ovšem s vymazanou středovou částí. Ponechané části plánu jsou dostatečným podkladem k tomu, aby bylo možné na ně organicky navázat a pokusit se napodobit charakter zahrady prostřednictvím vedení cest a volby zahradních proků. (Foto P. Hudec)

Obr. 14 a 15: Kvalitní fotografie usnadňuje dětem orientaci v prostoru. Pokud ji publikujeme s dostatkem prázdného prostoru okolo, je současně pomyslným „odrazovým můstkem“ k výtvarnému projevu, například zakreslení zahrady tak, jak vypadá dnes. (Archiv Vily Stiassni, foto J. Petřeková)

Kromě nedokončených kreseb či fotografií se jako východisko pro realizaci výtvarně zaměřených aktivit sledujících současně interpretaci zahradního umění osvědčily rovněž stylizované až logotypové kresby vybraných zahradnických prvků pravidelné a nepravidelné zahrady. Dále pak kresby čtyř žvlů či antických bohů, od jejichž počínání se mytologicky odvozuje vznik řady rostlin nebo srovnávací kresby vybraných zahradnických prací, jak se dělaly dříve a jak se provádějí nyní. Katalog těchto ilustrací, jejichž autory jsou manželé Vilém a Gabriela Čechovi, je umístěn v závěrečné části metodiky.

Obr. 16: Příklad kresby vytvořené v návaznosti na profesionální kresbu výtvarnice a pozorování zahrady. (Foto P. Hudec)

**Dochovaly se ve vztahu k „vaší“ zahradě nějaké historické reprodukce, plány či snímky, které by bylo možné tvořivě využít při programech?
Co když ne?**

4. Výtvarné pomůcky

Cílem této metodiky není pochopitelně poskytnout ucelený výčet všech výtvarných pomůcek, které lze s úspěchem při edukačních programech využít. Omezíme se pouze na akcentování inovativních či inspirativních námětů, popřípadě specifik, která vyplynula z realizace konkrétních zahradních programů.

Pro výuku symetrie v kontextu geometricky řešených zahrad se například osvědčilo využívání geometrických razítek.¹⁵⁾ Velmi efektně a rychle zaplní ztvárňovanou plochu: po přehnutí papíru na polovinu ztvární přehyb hlavní osu zahrady, od níž se odvíjí navrhování geometrického dekoru. Použití dalších přehnutí může práci ještě více zpřesnit.

Obr. 17: Tvorba razítkové zahrady završila zahradně zaměřený program uspořádaný v rámci výstavy Hradů a zámek objevené a opěvované. (Jízďárna Pražského hradu, foto P. Hudec)

Na trhu lze zakoupit velká geometrická razítka, která ovšem vyžadují použití velkých razících podušek. Lze si ovšem také vyrobit razítka vlastní za pomoci dřevěných špalíček a pěnové gumy (moosgummi).

¹⁵⁾ K technice razítkování viz blíže např. BUNKERSOVÁ, T. *Potisky praktické i hravé*. Praha: Slovart, 2013.

Obr. 18: Sada ručně vyrobených razítek umožňuje tvorbu složitých zahradních ornamentů a kompozic. (Autorka L. Psotová, foto P. Hudec)

Půdorys Květnice v Květné zahradě volně inspiroval kupříkladu vznik linorytu, který si mohou účastníci programu za pomoci techniky frotáže suchými pastely snadno a rychle překreslit.

Obr. 19: Linoryt jako podklad pro tvorbu kopií s využitím techniky frotáže. (Autor Vilém Čech, foto P. Hudec)

V zahradách hrají velmi významnou roli vodní prvky. Jejich absence může být paradoxně impulsem k jejich ztvárnění alespoň v rovině výtvarného ohlasu. Jedním z možných způsobů je rozprašování (modré) barvy, popřípadě uživatelsky komfortnější využití foukacích fixů.

Obr. 20: Využití foukacích fixů při programu v Rotundě, která byla vybudována jako vodní pavilon. Živel vody je vnášen do prostoru výtvarnou aktivitou: modrou barvou jsou postříkány postavy šlechticů na dobové rytině. (Foto P. Hudec)

Výtvarnou či badatelskou pomůckou se může stát také široká oboustranná lepicí páska. Po přilepení na podkladový proužek papíru a odstranění ochranné vrstvy poslouží jako lepicí náramek, který lze ozdobit vším, co naleznou děti v zahradě. Úprava podnože do podoby sběrné paletky zase více směřuje k badatelským účelům. Jedná se opět o velmi efektivní aktivitu, která nevyžaduje vysoké finanční nároky na pořízení.

Obr. 21: Dívka prezentuje svůj květinový náramek. (Zámecký park v Telči, foto P. Hudec)

5. Pomůcky podporující smyslové vnímání zahrady

Ačkoliv řadu příležitostí ke smyslovému vnímání poskytuje zahrada sama o sobě,¹⁶⁾ vhodně volené pomůcky mohou tento proces ještě zefektivnit.

5.1 Optické pomůcky

Optické pomůcky nám usnadňují vnímání krásy zahrady, ozvláštňují pohledu na ni, umožňují zaměření pozornosti na detail, zklidnění, setrvání atd. Spíše než k badatelskému poznávání nás disponují k zážitkovému poznávání zahrady, byť někdy je hranice mezi těmito přístupy jen obtížně rozlišitelná.

Zajímavou pomůckou dobře uplatnitelnou v zahradách je sada barevných sklíček, vyrobených ovšem z plastu. Umožňují jednak ozvláštňované pozorování zahrady, jednak míchat barvy mezi sebou vzájemným překrýváním sklíček. Při výuce mohou například čtyři vybrané základní barvy evokovat čtyři roční období.

Obr. 22 a 23: Sada barevných sklíček a jejich použití v praxi (Foto P. Hudec)

¹⁶⁾ Blíže viz HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 22–30.

Jinou příležitostí pro barevné vnímání zahrady představuje svépomocně vyrobené „pozorovátko“. Bylo vytvořeno pro výuku geometrie v prostředí pravidelně utvářené zahrady. Umožňuje díky posuvné liště měnit barvy geometrických tvarů. K výrobě byly kromě tvrdého papíru použity fólie k tónování autoskel.

Obr. 24: Posuvné „pozorovátko“ s geometrickými tvary. (Autorka L. Psoťová, foto P. Hudec)

Originální pomůckou pro rozvoj vnímání spektra barev v zahradě je kruh vytvořený z kartonu, na který je nalepen vzorník barev v podobě malých lístků. Ty jsou ještě perforovány, takže uživatel může provádět velmi efektivně srovnávání barev vzorníku s pozorovanou částí zahrady.

Obr. 25: Paletka pro srovnávání barevné škály. (Autorka I. Pešťová, foto P. Hudec)

Na pomezí zážitkového a badatelského poznávání zahrady je při programech využívání „pátrátek“, ruliček od kuchyňských ubrousků. Vhodné je využít je v úvodu programu jako iniciačního prostředku zaměření pozornosti na zahradu, koncentrace účastníků programu.

Obr. 26: Příklad využití kukáték v úvodu programu. (Podzámecká zahrada, foto P. Hudec)

Jednoduchou a efektivní pomůckou pro pozorování zahrady je rámeček vytvořený z papírového táčku na uzeninu. S jeho pomocí mohou uživatelé zvolit scénérii, kterou pak představí ostatním účastníkům programu. K jeho instalaci v zahradě lze použít bambusovou tyčku s kolíkem na prádlo. Rámeček lze dále použít pro vymezení prostoru k pozorování v trávě, například při realizaci „fytocenologického“ snímku.¹⁷⁾

Obr. 27: Rámeček pro pozorování zahrady. (Foto P. Hudec)

¹⁷⁾ SMRTOVÁ, E., ZABADAL, R., KOVAŘÍKOVÁ, Z. (edd.) *Za Naturou na túru: metodika terénního učení*, Praha: Apus, 2012, s. 25.

Obr. 28: Mřížka pro realizaci výtvarných prací, vnímání perspektivy. (Foto P. Hudec)

Mřížka usnadňující realizaci kreseb podporující vnímání perspektivy je prastarou malířskou pomůckou, kterou shledáváme na řadě historických rytin. Při realizaci náročnějších výtvarných aktivit v zahradě může být stejně prospěšná jako malířský stojan.

5.2 Hmatové pomůcky včetně replik

Druhým smyslem, při jehož využití se dostávají ke slovu edukační pomůcky, je hmat. Na prvním místě lze jmenovat již klasické hmatové pytlíky s přírodninami. Ty jsou ovšem namísto spíše v muzejní expozici, protože zahrada sama může být snadno předmětem vnímání dotykem. Nicméně z praxe jsou známy případy vytvoření této příležitosti i v exteriéru. Své opodstatnění má rovněž tvorba vzorníků kůry různých druhů stromů, které sice můžeme vnímat i v zahradě, některé stromy zde však nemusejí být zastoupeny, vzdálenost mezi nimi je příliš velká atd.

Obr. 29: V přírodní zahradě ekologického centra Veronica v Hostětíně je k dispozici nosič s hmatovými pytlíky včetně popisů v Braillově písmu. (Foto P. Hudec)

Obr. 30 a 31: Využití šátků a škrabošek při realizaci programu. (Foto P. Hudec)

Aby bylo možné u účastníků programu efektně a rychle zaměnit primární způsob jejich vnímání zahrady ze zrakového na hmatové, popřípadě také sluchové a čichové, je možné oslabit jejich primární smysl použitím šátků, nebo ještě lépe škrabošek z filcové černé látky s elastickou gumou. Předmětem dotýkání se může být zahrada, originální předměty i repliky (viz kapitola 5).

Pro poznávání řady předmětů je z hlediska kvality kognitivních procesů důležité mít možnost se jich

Obr. 32: Replika části kamínkové mozaiky z Rotundy Kojetné zahrady v Kroměříži umožňuje mimo jiné prezentaci jednotlivých technologických vrstev. (Foto P. Hudec)

dotknout. Tam, kde je to problematické z hlediska památkové péče či obtížné dostupnosti zkoumaného předmětu, je adekvátní použít repliky. Uvedme zde formou obrazové přílohy některé z možností uplatnění replik.

Obr. 33: Modely štukové výzdoby umožňují seznámit se s charakterem tohoto materiálu, čemuž jinak brání nejen památková ochrana, nýbrž také velká vzdálenost originálu od pozorovatele. (Foto P. Hudec)

Obr. 34: Replíky zahradnického nářadí. (Garden Museum, Londýn, foto L. Karásek)

Muzejní způsob instalace replik zahradnického nářadí v závěru této podkapitoly ukazuje, že stačí pořídit ochranný skleněný kryt a replika přestává být haptickou pomůckou. To se naštěstí v tomto případě nestalo.

5.3 Pomůcky pro vnímání zahrady chutí

Zkvalitnit a zpestřit prohlídku zahrady lze také formou konzumace pokrmů či nápojů adekvátně volených s ohledem na prezentovanou část památky. V bylinkové zahradě to mohou být například bylinné sirupy. Při jejich nabízení lze zvážit, zda dát přednost podávání v nádobí, které je esteticky či dobově odpovídající, nebo naopak zohlednit jeho nerozbitnost. Zde mohou dobře posloužit na jedné straně repliky nádobí, a na druhé straně například omyvatelné plastové kelímky. Lze rovněž motivovat ke studiu dobových podkladů o stolování.¹⁸⁾

Obr. 35: Návštěvou žáků ve skleníku v Kojetné zahradě v Kroměříži ozoláštnila příležitost ochutnat datle a fíky, které byly podávány na replice delfského porcelánu. (Foto P. Hudec)

5.4 Pomůcky pro vnímání zahrady čichem

Z čichových pomůcek lze jmenovat pytlíčky či flakonky obsahující bylinky, vonné oleje aj. Jejich využití „v zahradě plné vůní“ by opět mělo mít své opodstatnění. Lze například poskytnout k přivonění sušený bobkový list, jestliže čerstvé listy vavřínu tolik nevoní, prezentaci citrusu je možné doplnit přivoněním k silicím, které se získávají z jeho květů aj.

18) PAVELEC, P., SLAVKO, P. (eds.) *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivoů v prostředí hradů a zámků – I.* České Budějovice: Národní památkový ústav, územní správa v Českých Budějovicích, 2015.

5.5 Pomůcky pro sluchové vnímání zahrady

Opět lze konstatovat, že zahrada sama o sobě poskytuje dostatek sluchových podnětů. Přesto může být někdy odůvodněné vytvářet podněty k poslechu uměle ať už formu zvukových nahrávek (například ptačího zpěvu) s využitím hudebního přehrávače, či mechanických pomůcek.

Obr. 36: V přírodní zahradě ekologického centra Veronica v Hostětíně je k dispozici nosič s otočnými válci, které obsahují sypký materiál různých druhů a zrnitosti. Uživatel má možnost otáčením a poslechem srovnat rozdíly. (Foto P. Hudec)

Obr. 37: V téže zahradě se nachází rovněž dřevěný xylofon. Zatímco jeho levá část poskytuje zvukové srovnání, jak znějí dřeva různých stromů, pravá část umožňuje zahrát melodii. (Foto P. Hudec)

Zkuste se zamyslet, jak zapojit při poznávání památky, jejíž prezentaci se věnujete, více smyslů. Které pomůcky k tomu budete potřebovat?

S využitím jednoduchého orientačního systému a drobných pomůcek byla v Palmovém skleníku Květné zahrady připravena interaktivní prohlídka s názvem *Smyslů plný skleník*. Návštěvníci mohli využít bohatou nabídku příležitostí k dotyku, pozorování např. za pomoci lupy, přivonění, ochutnání datlí a fíků, poslechu fontánky aj.

Obr. 38: Z programu *Smyslů plný skleník*. (Foto P. Hudec)

6. Hudební nástroje

V metodice *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění* jsme již naznačili, že v zahradách je možné s úspěchem provozovat hudební aktivity. Dostatečně jsou zde popsána také kritéria volby nástrojů, edukační záměry aj.¹⁹⁾ V této metodice věnujeme prostor již jen detailnějšímu popisu vybraných nástrojů uplatňovaných při zahradních programech. Pozornost přitom zaměříme na hudební nástroje méně obvyklé. Jejich společným jmenovatelem je, že úspěšnému použití nemusí předcházet mnohahodinová průprava.

Kalimba patří do rodiny perkusních nástrojů. Je také známá jako palcové piano nebo jako lamelofon. Tradičně se používá v Africe jako doprovod při zpívání. Na kalimbu se hraje relativně snadno brnkáním pomocí palců na kovové jazýčky. Díky pentatonickému ladění na ni zahraje pěknou melodii i člověk, který nástroj drží v ruce poprvé. Na českém trhu se dodává od pětiklapkových až po nástroje se čtrnácti či více brnkacími jazýčky. Při dlouhodobém používání je potřeba ji mechanicky doladit.

Dešťová (deštná) hůl evokuje zvuk tekoucí vody. Hraje se na ni pouhým nakláněním hole ze strany na stranu. Uplatníme ji například při „návratu“ zvuku tekoucí vody na místa, kde dnes již netryská.

Obr. 39: Různé typy deštných hůlí a kalimb. (Foto P. Hudec)

19) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 35–36.

Zvonkohra Koshi navozuje meditační, povznášející atmosféru, může být branou k vyprávění příběhu. Je bohatá v alikvótních tónech a étericky vibrujících souzněních. Dodává se v kombinaci čtyř typů zvuků a ladění, které jsou vztahovány ke čtyřem živlům.

Koncovka je podélná flétna bez tónových otvorů. Řadí se mezi dřevěné dechové nástroje. Při hře se snadno přefukuje na vyšší alikvótní tóny. Vyrábí se většinou z bezového dřeva s laděním nejčastěji v tóninách G, D a C. Při programech v zahradách se koncovka osvědčuje například při ztvárněování štronza (po zapískání všichni strnou), pastorálních motivů nebo jako kultivovaná varianta píšťalky ke sjednání si pozornosti. Hra na ni je z technického hlediska jen otázkou síly dechu, proto na ni mohou napoprvé zahrát působivě i ti, kdo ji drží v rukou poprvé.

Obr. 40: Dívka hrající na zvonkohru Koshi. (Květná zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

Obr. 41: V torzálně dochovaném areálu Lázní Kuks je mohutné kaskádové schodiště vedoucí k Labi. Má po stranách třicet kamených lastur. V každé z nich byly dříve tři výtoky s píšťalami vydávajícími tóny. Účastníci Letní školy památkové edukace opětovně kaskádu ozoučili za pomoci vodních píšťalek. (Foto P. Hudec)

*Obr. 42:
Příklad využití
Boomwhackers
při programu
v kolonádě
Květné zahrady.
(Foto P. Hudec)*

Panova flétna je mytologicky spojována s bohem lesů a stád Panem.²⁰ Příběh se v zahradním umění dočkal mnohého ztvárnění. Lze zakoupit jak kvalitní hudební nástroj, tak také funkční atrapu, nebo si jej dokonce vyrobit z brček (srov. snímek na titulní stránce knihy).

Vodní píšťalka (ptáček) po naplnění vodou vydává při pískání zvuk švitořivého ptačího zpěvu. Lze doporučit její keramickou variantu. Hra na píšťalku může připomenout zaniklou ptáčnici či mechanické vodní loutky, které byly rovněž důmyslně ozvučeny.

Boomwhackers jsou lehké barevné plastové tuby naladěné pomocí své odlišné délky a tloušťky na určité tóny. Patří do skupiny perkusních nástrojů. Vydávají tóny úhozem jedním o druhý, úhozem o podlahu či o téměř jakýkoli jiný povrch. Je možné je také sestavit dohromady a hrát na ně speciálními paličkami, podobně jako na xylofon. Boomwhackers vznikly v době popularity „hraní“ na různé předměty, které by jinak skončily v odpadu – trubky, odpad určený k recyklaci apod.

Balafon je tradiční africký celodřevěný perkusní nástroj podobný xylofonu. Je pentatonicky laděný a pod každou klávesou je umístěna ozvučná tykev kalebasa, která zajišťuje rezonanci nástroje. Hraje se na něj paličkami. Jeho pořizovací cena je ovšem značná. Nahradit jej tedy můžeme svépomocně vytvořeným Dendrofonem.²¹ Předpokladem výroby je však sběr různě tlustých větví, což je v udržované zahradě problém. Balafon je tedy alternativou, ovšem v podobě kvalitního hudebního nástroje.

Šamanský buben je z rodiny nástrojů určených k bubnování. Doporučujeme šamanský buben s ohledem na jeho lehkost a snadnost transportu při zachování působivosti a síly hry. Uplatníme jej zejména při udávání rytmu, při pohybových a dramatických aktivitách.

²⁰ OVIDIUS. *Proměny*. Praha: Svoboda, 1974, s. 50–51.

²¹ Dendrofon formou hry viz NEUMAN, J. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál, 2007, s. 294.

Obr. 43: Při programu Jak šel páv s barvou ven (zahrada SZ o Buchlovicích) se měly děti za úkol pohybovat do rytmu šamanského bubínku a ztvárňovat zvířata žijící na kontinentech, které v parku ztělesňují alegorické sochy (Foto P. Hudec).

Výčet nástrojů není zdaleka vyčerpávající. Můžeme dále jmenovat například tibetské mísy, kartálky (tibetské činelky) aj. Lze ale také poukázat na možnosti lidského těla ať už máme na mysli zpěv, či tleskání, luskání, šustění oblečení.

Předpokladem využívání hudebních nástrojů při programech není virtuozita lektora, nýbrž jeho otevřenost a odvaha čelit neznámému. Zkuste zvažít, nakolik jste sami ochotni se při učení druhých sami učit?

7. Prostorové pomůcky

Označením prostorové pomůcky rozumíme materiální předměty, s jejichž pomocí lze v rámci edukačních programů v zahradě tvořit trojrozměrné instalace nebo mohou suplovat jednotlivé zahradní prvky. Výběr materiálu je věcí fantazie, momentální příležitosti, invence i finančních limitů. Zkušenost s realizací programů nás vede k doporučení lehkých, ale objemných předmětů. Klíčové je totiž měřítko zahrady, v níž i na zdánlivě malém travnatém prostoru malé předměty zanikají.

Obr. 44: V programu Účesy Lysické zahrady ztvárňovaly děti květnici, štěpnici a želinářskou zahradu za pomoci lan a z papíru vytvořených květin, stromů a zeleniny. (Zámecká zahrada v Lysicích, foto P. Hudec)

Obr. 45: Při výuce perspektivy v zahradě se v Kožtné zahradě v Kroměříži využívají zelené dopravní kužely, které evokují prvky pravidelných zahrad: figury. (Foto P. Hudec)

Vlastní tvorbě by měl předcházet výklad o principech, na kterých je prezentovaná či ztvárňovaná zahrada založena. Návodné mohou být opět následující obrazové příklady.

Dodejme, že také lidské tělo se může stát prostorovým výtvarným objektem. U některých aktivit má ovšem celkový (zamýšlený) dojem z realizované aktivity jen pozorovatel, nikoliv aktéři „v ploše“. Je proto dobré tvůrce a pozorovatele v činnosti prostřídat.

Obr. 46: Ze sedacích podložek ve tvaru květin lze vytvořit okrasný záhon či broderii. (zámecká zahrada v Lysicích, foto P. Hudec)

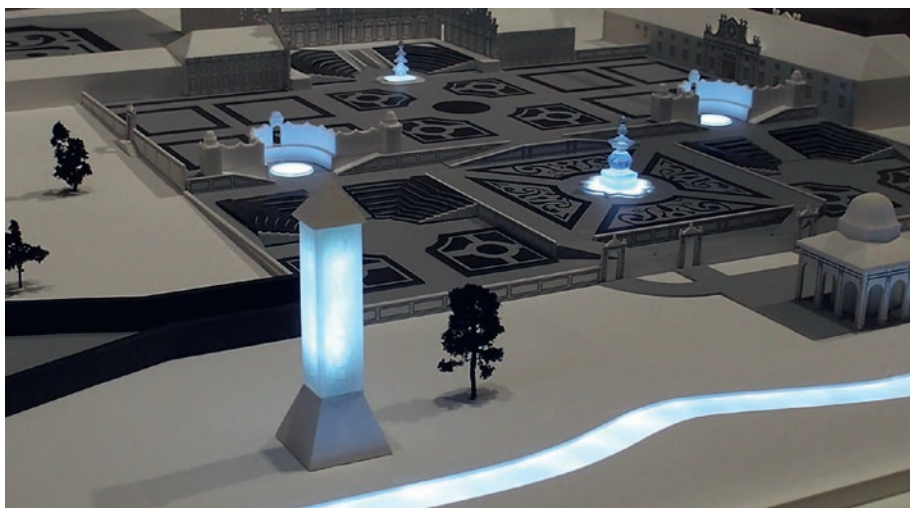

Obr. 47: Symetricky vytvořené kompozice soch v zahradě. (Foto N. Rezková Příbylová)

7.1 Využití plastických modelů zahrad při edukaci

Modely možná ještě více než plány zahrad umožňují vizualizovat, zhmotňovat představy návštěvníků o charakteru památek zahradního umění, jejich rozloze, členění, usnadňují pohyb v nich apod. Při prezentaci zahrad mají nezastupitelné místo. O kritériích jejich kvality, problematice instalace aj. bylo dostatečně pojednáno v metodice *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, a to včetně specifik ve vztahu k nevidomým.²²⁾ Dodejme, že jak plány, tak také modely je možné ztvárnit do podoby interaktivní edukační pomůcky, a to za předpokladu, že k nim uživatel nepřichází jako k hotovému neměnnému dílu, nýbrž že se může podílet na jejich tvorbě, obsluze či proměně, či je alespoň svědkem jejich proměny v čase.²³⁾

Obr. 48: Model historické podoby zahrady v Lednici prezentuje nejen její podobu, nýbrž také vodní režim – napojení fontán na vodárenskou věž a řeku Dyji. Teprve po vystoupení vody ve vodárenské věži (znázorněno postupným rozsvícením se světlem) fungují také kašny – následné rozsvícení. (Foto P. Hudec)

7.2 Stolní hry se zahradní tematikou

Plán zahrady je možné rovněž převést do podoby stolní hry, která může zábavnou formou seznámit uživatele s charakterem zahrady, jejími prvky apod. Z řady variant lze představit dva typy. Prvním je již vytvořený herní plán, na němž probíhá hra. Pohyb po něm umožňuje cestní síť upravená do podoby herních políček s možností návštěvy jednotlivých pozoruhodných míst. Získáváme tak možnost připomenout i podobu zaniklých částí zahrady či jejich funkcí. Druhou možností představuje tvořivé skládání jednotlivých

22) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 33–54.

23) Můžeme zmínit například projekci měnicí se podoby zahrady na plochu – viz tamtéž, s. 75.

dílčů zahrady v duchu nejnámější hry tohoto typu Carcassonne.²⁴⁾ Jako příklad lze uvést hru Sanssouci, která byla uvedena na komerční trh.²⁵⁾ Její uživatelé rozšiřují zámecký park o vybrané zahradní prvky formou přidávání kartiček, které na sebe obrazově navazují. Výtvarnou inspirací pro hru se stal park Sanssouci v Postupimi (Německo).

Obr. 49: Prototyp herního plánu s motivem Líbosadu. (Autorka L. Psotová, foto P. Hudec)

Obr. 50: Kazeta bludiště. (Foto P. Hudec)

24) WIKIPEDIA [online]. *Carcassonne (hra)*. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Carcassonne_\(hra\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Carcassonne_(hra))

25) SVĚT DESKOVÝCH HER [online]. *Sanssouci*. Dostupné z: <http://www.svet-deskovych-her.cz/produkty/3021/sanssouci>

Obr. 51: Sada vyprávě-
cích kostek pro barokní
období. (Autor kreseb
B. Frýba, foto P. Hudec)

Příběhy zahrad, ať už skutečné či smyšlené, je možné vyprávět za pomoci sady vyprávěcích kostek, které byly původně vytvořeny pro výstavu Hradu a zámky obje-
vované a opěvované.²⁶⁾ Inspirací pro jejich tvorbu se stala populární hra Story Cubes, ve které hráči vymýšlejí příběh na základě symbolů, které padnou při hodu kostkami. Sadu tvoří dvojice kostek s dvanácti postavami zastupujícími různé společenské stavy, dále kostky s obecnými symboly pro významné události či situace v životě člověka (například narození, hlad) a dále specifické atributy daného období (například barokní maska). K propojení s konkrétní zahradou mohou sloužit reálie daného místa. Po hodu kostkami je úkolem hráčů sestavit kostky tak, aby bylo možné vyprávět smysluplný příběh.

Obr. 52: K prezentaci
současné či historické
podoby zahrady lze
využít i tradiční dřevěné
kostky s obrázky.
Klasický rozměr jedné
kostky je 3,6 cm.
(Foto P. Hudec)

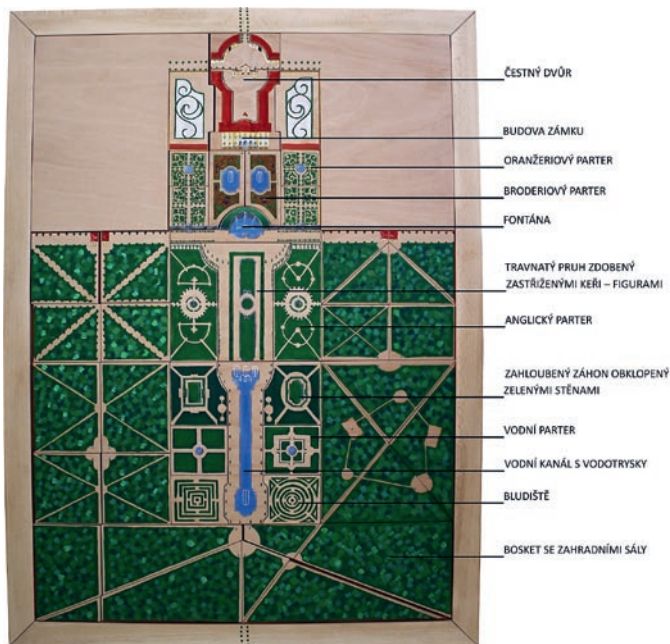
26) Výstava se uskutečnila v Jízdárně Pražského hradu v roce 2015.

7.3 Zahradní stavebnice

Při realizaci edukačních aktivit je možné využít také stavebnice, které mají díky aktivizaci uživatelů větší vzdělávací efekt, než „hotový“ plán či model. Ocení je především děti a mládež, respektive rodina, u níž dochází k interakci všech jejích členů. Stavebnice můžeme rozdělit na ty, které sestavuje uživatel do předem dané podoby, a stavebnice, které umožňují variabilitu při skládání.

Prvním představovaným typem je dřevěná stavebnice, u níž je úkolem uživatele sestavit ji podle předem připraveného vzorce vkládáním jednotlivých dílů. Postupné přidávání jednotlivých dílů stavebnice se rovná postupnému skládání či rozšiřování informací. Toto řešení je adekvátní zejména u pravidelných zahrad s geometrickým členěním, z něhož pak vychází i logika porcování jednotlivých dílů. Komplikovanější, i když neřešitelné, je uplatnění tohoto principu u nepravidelných zahrad. Zde je třeba dbát na smysluplné rozdělení plánu na jednotlivé díly. Systém puzzle nelze doporučit. Řešení stavebnice může být jak plošné, tak plastické.

Jako příklad plošně řešené stavebnice lze představit stavebnici Ideální plán barokní zahrady.²⁷⁾ Didakticky zprostředkovává principy, které se uplatňují v tomto typu památky,

Obr. 53: Půdorysný pohled na zahradní stavebnici s popisky sloužící jako návod pro její sestavení i seznámení se s názvy jednotlivých částí. (Foto P. Hudec)

27) Na vytvoření stavebnice ideálního plánu barokní zahrady spolupracovalo Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži se členy týmu projektu Vzdělávací role NPÚ: edukace jako klíčový nástroj ke kvalitnější péči o kulturní dědictví ČR (NAKI) pod vedením NPÚ ÚOP v Telči. Autorkou výtvarného řešení je Mgr. Lenka Psotová.

a seznámí s jejími jednotlivými částmi. Inspiraci čerpali tvůrci z ideálního prospektu města Slavkova u Brna, na němž zabírá významnou část zámecký areál.²⁸⁾ Model však tlumočí také inspirace z velkých francouzských zahradních realizací ve Vaux-le-Vicomte a Versailles. Jen tak bylo možné prezentovat skutečně principy barokních zahrad, monumentální měřítko, a nikoliv jen jednotlivé prvky či části, z nichž se obvykle skládají. Na území českých zemí totiž došlo, ať už z finančních či prostorových důvodů, k realizacím relativně skromnějších zahrad než jaké si mohli dovolit přední evropští panovníci (např. Schönbrunn).

Obr. 54: Příklad uplatnění stavebnice v praxi: vernisáž výstavy projektu Památky nás baví v galerii Hasičský dům v Telči. (Foto V. Mašát)

Obr. 55: Stavebnice Renesanční zahrada. (Foto P. Hudec)

28) Publikován například In: KROUPA, J. (ed.) *V zrcadle stínů: Morava v době baroka*. Brno: Moravská galerie, 2003, s. 137.

Dalším příkladem plošně řešené stavebnice je ideální plán renesanční zahrady.²⁹⁾ Uživatel je na jednu stranu nucen sestavovat zahradu z trojúhelníkových dílců do čtvercových celků, jak to odpovídá charakteru renesanční zahrady, je mu ovšem ponechána možnost volby, kam situovat květnici, štěpnici a bludiště. Lektor může s uživatelem vést diskusi o jednotlivých částech okrasné zahrady, jejich smyslu a užitku i jejich pořadí (např. proč je vhodnější umístit sad až na konec zahrady). Pro zjednodušení konstrukčního řešení zde není realizována cestní síť.³⁰⁾

Třetím příkladem plošně řešené stavebnice je dřevěná kazeta s šestnácti čtverci, které spoluutvářejí charakter květnice Květné zahrady v Kroměříži. Vzdělávací pomůcka pomáhá jejímu uživateli vstřípit si princip koncipování zahrady sestavené z jednotlivých čtverců. Pomůckou k sestavení může být přiložený letecký snímek, který se stal i podkladem k vytvoření stavebnice.

*Obr. 56: Geometrické řešení kožetnice Kožetné zahrady v Kroměříži se stalo příležitostí pro vytvoření stavebnice o šestnácti čtvercích.
(Foto P. Hudec)*

Jako příklady plastického řešení zahradních stavebnic lze prezentovat modely areálu v Schönbrunnu a Květné zahrady v Kroměříži. Obě stavebnice zde prezentujeme nejen z hlediska odlišného výtvarného a technického řešení, nýbrž také pro představu, do jaké míry ovlivňuje podobu stavebnice zvolené měřítko.

U stavebnice Schönbrunn se vybrané segmenty zahrady vkládají do zahloubených míst, která obklopuje terénní úroveň cestních sítí. S ohledem na měřítko jsou drobnější cesty vyznačeny pouze kresebně. Vodní plochy jsou naopak zahloubeny.

29) Podle návrhu Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži prototyp stavebnice vytvořili odsouzení ve výkonu trestu z věznice Horní Slavkov.

30) Srov. též HUDEC, P., KRÉSADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 57.

Obr. 57: Model areálu Schönbrunnu (Rakousko, zámek Schönbrunn, dětská expozice). K vlastnímu ukládání segmentů je určen pouze středový pás zahrady. (Foto P. Hudec)

V případě stavebnice Květná zahrada rovněž cestní síť vymezuje plochy, do kterých jsou vkládány jednotlivé stavebnicové dílce. Rámování dílců naznačují rovněž zelené stříhané stěny.³¹⁾

Obr. 58: Stavebnice Květná zahrada v Kroměříži. (Foto P. Hudec)

Druhou velkou skupinu zahradních stavebnic představují ty, které umožňují tvůrčí ztvárnění zahrady. Zpravidla je zahrada koncipována z jednotlivých prvků. Aby měla ovšem taková stavebnice skutečně vzdělávací, nikoliv jen tvořivý efekt, lze doporučit přítomnost lektora či zahradního specialisty, který může vnést do tvůrčího procesu uživatelů hledisko principů, na kterých je zahrada založena.

³¹⁾ Srov. též HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 56–57.

Postup může být následující: V úvodu lektor ponechá uživatelům stavebnice tvůrčí prostor pro utváření zahrady. Teprve v průběhu jejich práce či na závěr vnese do procesu tvorby zahrady hledisko zahradní kompozice, což vede k dalším úpravám zahrady. Například: zahrada by se měla odvíjet od šlechtického sídla. Jedná-li se o pravidelnou zahradu, je třeba nejprve vyznačit osy. V barokní zahradě se uplatňuje princip symetrie. U nepravidelné zahrady lze pracovat s pohledovými osami, které nekopírují cestní síť. V závěru aktivity je možné realizovat s pracovní skupinou virtuální prohlídku zahrady s komentářem tvůrců.

Obr. 59: V rámci příměstského tábora Tajemná zahrada, který se uskutečnil v Květné zahradě v Kroměříži, se děti pustily do tvorby zahrady za pomoci stavebnice Gaudia a modelů stromů a keřů původně určených ke ztvárnění krajiny modelů železnic. (Foto P. Hudec)

Obr. 60: Zahradní stavebnice, Garden Museum, Londýn. (Foto L. Karásek)

Výčet variant stavebnic samozřejmě není vyčerpávající. Uvedené příklady nastolují ovšem jednak kvalitativní a jednak vzdělávací úroveň stavebnic.

Obr. 61: Příklad kombinování stavebnice s barevnými papíry umožňuje ztvárnit plastické i plošné prvky v kompozici zahrady. (Foto P. Hudec)

Obr. 62: Geometrické toary z překližky umožňují skládání a volnou hru s geometrickými prvky. Lze navrhnout, vymyslet, postavit nebo složit stavbu či zahradu podle vlastní fantazie, a to v plošném (půdorysném) provedení. Zvolený materiál i velkorysé rozměry umožňují rozvoj haptického i prostorového vnímání a podněcují v dětech představivost. (Vila Stiassni v Brně, foto J. Petřeková)

7.4 Zahradní herní mobiliář

Zahrada je odněpaměti také prostorem ke hře. Při realizaci zahradních slavností, ale i edukačních programů pro děti a mládež, se hry dostávají často ke slovu. Realizace vhodně volených herních aktivit nám zcela autenticky dává zakusit atmosféru památky zahradní kultury. Z návštěvníků se stávají skuteční uživatelé zahrady. K realizaci některých herních aktivit je možné se inspirovat na historických vyobrazeních.³²⁾ Můžeme jmenovat házení kroužků a jejich chytání na tyč, vrhání kuliček či házení koule na kuželky, pohánění káči bičem, chůzi na chůdách aj.

Při pořizování herního mobiliáře narážíme nezdůrazně na finanční limity. Přesto je třeba apelovat na výtvarnou kvalitu používaných pomůcek a mobiliáře, studium historických podkladů. Zde může být velkou inspirací metodika kolegů z jihočeského pracoviště NPÚ věnovaná přípravě a realizaci dobových festivit v historickém prostředí.³³⁾

Obr. 63: Pro zámeček Jaroměřice nad Rokytnou byly pořízeny replíky barokních kulís vytvořené podle česko-krumlovské předlohy. Motiv rostliny v nádobě je dobře uplatnitelný i při zahradní slavnosti. (Foto V. Mašát)

Následující obrazová příloha obsahuje řadu příkladů zahradního herního mobiliáře, který je v Kroměříži využíván především v rámci barokních festivalů a Víkendu otevřených zahrad. Jedná se zpravidla o programy, kterých se návštěvníci zahrady účastní formou obcházení jednotlivých stanovišť, která jsou zajišťována lektory.

32) Srov. KOMENSKÝ, J., A., *Orbis sensualium pictus*. Praha: Machart, 2012, s. 204–205.

33) PAVELEC, P., SLAVKO, P. (eds.) *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků – I*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní správa v Českých Budějovicích, 2015.

Obr. 64: Trofej Minotaura, na jehož rohy je možné házet kroužky, připomněla v bludišti Kočetné zahrady mýtus, v němž má bludiště svůj původ, a zatražila jeho návštěvu v rámci barokního festivalu Hortus magicus. (Foto P. Hudec)

Obr. 65: Silueta kentaury, na niž je možné házet míčky, připomněla mýtus zobrazený v kopuli Rotundy. Herkules musel zasáhnout kentaury Néssose, aby mu neunesl ženu. (Foto P. Hudec)

Obr. 66: Téma Ovidioových Proměn, které se objevuje v ikonografii Koětné zahrady, bylo v zahradě připomenuto příležitostí stát se satyrem. Prostředkem k tomu se stala již klasická pomůcka – silueta postavy s otvorem pro hlavou. (Foto P. Hudec)

Obr. 67: Podstavec pro sochu se může stát například příležitostí pro navrácení sochy na místo, kde kdysi stála. Dívka na snímku představuje sochu jednoho z lovců, kteří obklopovali Králičí kopec v Koětné zahradě a symbolizovali čtyři kontinenty. (Foto P. Hudec)

Obr. 68: Replíky kuželek vytvořené pro Kožtnou zahradu v Kroměříži jsou využívány zejména v autentickém prostoru kuželny. (Foto P. Hudec)

Obr. 69: V zahradě hospitalu Kuks byla večer pro účastníky Letní školy památkové edukace připravena aktioita nasvícení hlavní osy areálu za pomoci lampionů. Frekventanti kurzu byli jak tůrci osvětlení, tak také pozorovatelé. (Foto P. Hudec)

Obr. 70: Hra Založení Libosadu.
(Foto P. Hudec)

U příležitosti Víkendu otevřených zahrad byla pro děti připravena hra Založení Libosadu. Její princip lze s úspěchem přenést na kteroukoliv památku – nejen zahradního umění. Předně je třeba vytvořit šest šestic karet číslovaných od jedné do šesti pro šest stanovišť. Stanoviště mají názvy vycházející ze základních potřeb, které jsou nezbytné pro založení zahrady (například Finance, Architekt, Pracovní síla aj.). Zadní strany karet jsou opatřeny informacemi jednak o okolnostech založení zahrady, a jednak odesílají hráče na ostatní stanoviště. U každého stanoviště je hrací kostka se šesti stěnami. V úvodu hry je hráč vyslán hodem kostkou na některé stanoviště označené číslem a názvem. Zde opět hází kostkou a otáčí kartičku odpovídajícího čísla. Hráč je nucen tak dlouho běhat mezi stanovišti, dokud nenačte symbol, který jej informuje, že je v cíli – zahrada je dobudována! Tato kartička se nachází například jen na třech z třiceti šesti karet. Technické zpracování hry může mít podobu kartonu z lepenky, ve kterém se kartičky otáčejí na špejlích.

Směřuje uámi zamýšlená herní pomůcka či mobiliář k prezentaci zahrady nebo má návštěvníky jen „pobavit“? Co skrze ni hodláte sdělovat? Má výtvarné kvality adekvátní k „vaší“ zahradě?

7.5 Stabilní herní prvky v zahradách

Velmi citlivou záležitostí je otázka vyváření trvalých herních či sportovních prvků nebo dětských hřišť v historických zahradách. Ze strany veřejnosti je v tomto smyslu vyvíjen tlak na místní samosprávu i správce zahrad, a to zejména tam, kde historická zahrada současně plní funkci městského parku. Taková situace je například v Podzámecké zahradě v Kroměříži. Jak již bylo uvedeno výše, zahrady odnepaměti obsahovaly příležitosti ke hře a některé jejich části k tomu byly speciálně uzpůsobovány. Proč tedy například nenavrátit hru v kuželky na místo, které za tímto účelem vzniklo?

I v minulosti ovšem v této souvislosti docházelo ke vzniku škod, například v důsledku budování tenisových kurtů v zahradních areálech. Instalace nevhodně volených herních prvků na nevhodném místě v rámci areálu zahrady může vést k závažnému poškození její historické a umělecké hodnoty. Jakkoliv je tato metodika vytvářena s přáním přispět k tvůrčímu poznávání a zakoušení zahrad, je na místě vyzvat zde k obezřetnosti a posuzovat individuálně každý případ. Jen těžko je možné uvádět univerzální metodická doporučení.

Zamyslete se, zda, kde a za jakých podmínek byste dali ve „své“ zahradě prostor mobiliáři publikovanému na následujících snímcích.

Obr. 71: V Schönbrunnu se v bludišti nachází „taneční zvonkohra“. Uživatel vytváří melodii došlápnutím na jednotlivé plochy zvonkohry. (Foto P. Hudec)

Obr. 72: Vodní hříčky jsou v areálu Schönbrunnu připomenuty za pomoci speciálně upravené pumpy. (Foto P. Hudec)

Obr. 73: V návaznosti na hospodářský dvůr zámeckého areálu v Schlosshofu je vytvořeno rozsáhlé dětské hřiště. (Foto P. Hudec)

Obr. 74: Odstíněno živý plotem se v blízkosti zámku v Schönbrunnu nachází moderní dětské hřiště. (Foto P. Hudec)

8. Interaktivní prezentační mobiliář

Snaha zohlednit vzdělávací potřeby dětí a mládeže, ale také marketingové strategie vedly v prostředí muzeí a galerií, vzdělávacích center nebo zoologických zahrad³⁴⁾ k vytváření interaktivních vzdělávacích prvků. Ty mohou zábavným a tvořivým způsobem uživatele poučit. Do prostředí zahrad se tento trend dostává zejména prostřednictvím environmentální výchovy. Na jejich instalaci by se však měla vztahovat obdobná kritéria, jako je tomu u klasických typů panelů. Historická zahrada má vždy svůj osobitý charakter a nelze ji prezentovat jako naučnou stezku plnou konstrukcí,³⁵⁾ byť by měly sebevíce atraktivní podobu. Interaktivním prvkům je však možné dát prostor v návštěvnických centrech, zahradních stavbách bez dalšího využití aj. Představme si nyní některé formy tohoto mobiliáře.

Velmi častým prvkem jsou otočné panely vzbuzující zájem uživatele o to, co se skrývá na té straně karet, které nemohou pozorovat, aniž by je otočili.

Obr. 75: Panel s poznávacími otočnými kartami umožňuje tvořivé poznávání bylinek. (Zámek Kačina, foto P. Hudec)

34) Obrovský prostor dostaly tyto prvky například v zoologické zahradě v Děčíně, kde na sebe mají tendenci strhávat veškerou pozornost dětí.

35) Srov. HUDEC, P., KRĚSADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 49–54.

Obr. 76: Exteriéroá varianta otočného prezentačního panelu. (Přírodní zahrada ekologického centra Veronica v Hostětíně, foto P. Hudec)

Zajímavým prezentačním panelem v podobě soukolí s převodem je Zahradní klikotoč, který vytvořilo Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži se záměrem prezentovat a srovnávat vybrané zahradnické práce, jak se dělaly v minulosti a jak se provádějí dnes. Předmětem srovnávání je kolekce ilustrací vytvořených do trojúhelníkové kompozice (viz Obrazová příloha číslo 1–5).

Obr. 77 a 78: K prezentaci zahradnických prací, jak se prováděly kdysi a jak v současnosti, byl vytvořen „Klíkotoč“. (Kroměříž, foto P. Hudec)

Obr. 79: Tabule s magnetickými obrázky vede uživatele k zamyšlení, jak se chovat v historické zahradě. (Expozice v zámku Lešná u Valašského Meziříčí, foto P. Hudec)

Obr. 80: Otočné hranoľy o tŕech stĕnách umoŕňujú uŕivateľi seznámit se s trojpoľnĕm hospodáŕstvĕm. (Zámek Schlosshof, Rakousko, foto P. Hudec)

Obr. 81: Válce s motivy mĕsíců v roce. (Dĕtská expozice zámku Schlosshof, Rakousko, foto P. Hudec)

9. Kostýmy

Na hradech a zámcích se těší velké oblibě kostýmované prohlídky, i když jsou dnes také předmětem kritiky.³⁶⁾ Nositeli kostýmů přitom mohou být jak lektori či průvodci, tak také samotní účastníci programů. Kostýmy lze uplatnit i v zahradách, které šlechtická sídla obklopují. Máme-li o nich uvažovat nejen jako o pěkné podívané, ale také jako o prostředku vzdělávání, je namístě zabývat se tímto trendem i v této metodice.

9.1 Lektor v kostýmu

Věnujme nyní pozornost variantě kostýmovaného lektora. Ten se ve zvoleném kostýmu stává průvodcem účastníků zahradou. Jednou z možností je, že v kostýmu setrvává po celou dobu programu. Aby se však nestal pouze průvodcem v „pěkných“ šatech, ale kostým zařadil jako prostředek k hlubšímu poznání, je vhodné, aby byl lektor v tomto

Obr. 82 a 83: Příklad tvorby kostýmu zahradníka podle dobové rytiny Justa van Nyporta. (Reprod. archiv Muzea umění v Olomouci, foto P. Hudec, Kočtářská zahrada v Kroměříži)

36) Viz např. ASCHENBRENNER, M. *Hejkalizace českých památek*. Lidové noviny, 24. července 2014, s. 11.

případě po celou dobu také *o roli* zvolené postavy, kterou historicky věrohodně vyjadřuje jeho kostým. U této varianty je také nutné, aby se dbalo i na detaily kostýmu, jako je např. odpovídající obuv, úprava vlasů, pokrývka hlavy, rukavice, slunečník apod. Tenisky ke kostýmu zahradníka nepatří, stejně jako krátký sestřih vlasů k barokní dámě.³⁷⁾

Abyste se lektor v očích účastníků programu skutečně stal historickou postavou, musí být přesvědčivý i herecky, což není každému lektorovi vlastní. Nejde ani tak o profesionální herecký výkon, ale o dodržení základních divadelních principů. Je proto vhodné, když má kostýmovaný lektor zkušenosti s dramatickým oborem např. prostřednictvím dramatické výchovy.³⁸⁾ Své roli by měl přizpůsobit i provozní a organizační sdělení. Jde to, i zahradník může vtipnou formou říct, kde je WC nebo jak bude program probíhat. Alternativou může být, že těchto sdělení se ujme druhý „civilní“ lektor.

Co se týká formy kostýmů, jejich věrohodnosti, správného slohového pojetí, lze odkázat na literaturu, která se této problematice podrobně věnuje.³⁹⁾ Cenné informace nám mohou poskytnout také dobové výjevy zahrad, které se často hemží postavami.

Obr. 84: Ve Vaux-le-Vicomte vede program lektor v kostýmu zahradníka. V úvodu programu jej děti musí probudit. (Foto D. Šnajdarová)

37) Zde může být řešením např. paruka.

38) Viz např. MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*, Praha: NIPOS, 1996.

39) KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Středověk*, Praha: NLN, 2001; KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Renesance*, Praha: NLN, 1996; KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Barok a rokoko*, Praha: NLN, 1997; KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Od empirie k druhému rokoku*, Praha: NLN, 2004; KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Doba turnýry a secese*, Praha: NLN, 2006.

Při zvažování využití kostýmu při prohlídkách v zahradě je možné doporučit zejména kostým zahradníka, který je kompetentní hovořit o údržbě zahrad, námaze, kterou tato práce obnáší. Jinou variantou je volba šlechtice, který zahradu založil a chce se pochlubit její krásou svým hostům, popřípadě zahradního architekta.

Druhou možností je v dramatické výchově mnohem častěji využívaná metoda, kdy lektor v průběhu lekce do role vstupuje a vystupuje podle potřeby. Uplatňuje tedy kostým jenom v určitou chvíli. Většinou se jedná o nejdramatičtější chvíli, která nějakým způsobem ovlivňuje a posouvá další vývoj příběhu – lekce. Není problém, aby technické a organizační záležitosti sděloval v „civilním“ oděvu a do světa imaginace zval skrze kostým. Tato technika funguje velmi dobře a děti se vstupováním a vystupováním do role nemají problém. Důležité ale je, aby s tímto principem byli účastníci seznámeni hned na začátku programu a aby lektor sám neporušil pravidla daná „dvojrolí“. Tento způsob komunikace s návštěvníkem je plnohodnotný a stejně efektivní a navíc i jeden zdatný lektor zvládne více rolí. Nejdůležitější je, aby kostým nebyl samoúčelný.

Obr. 85: Příklad ustoupení do role: Lektor sdělil účastníkům programu, že jakmile si nasadí výstražnou vestu a přilbu, stane se developerem. Ten pak sdělil dětem, že hodlá v ploše zahrady vystavět novou čtveř města. Úkolem dětí bylo na základě vědomostí, které o zahradě získaly, a dále svých zážitků sdělit muži s přilbou, proč je pro ně a lidi obecně zahrada důležitá. (Foto L. Trantírková)

Obr. 86: Stačí klobouk a zástěra, aby se lektor stal v očích dětí zahradníkem. Na snímku student Střední školy pedagogické v Kroměříži učí děti zasadit květinu. (Foto P. Hudec)

Rychlou změnu rolí umožňují tzv. *náznačkové kostýmy*. Jedná se o neúplný kostým, často třeba jen atribut dané postavy – například paruka šlechtičce, zástěra a klobouk zahradníka. Toto řešení lze velmi doporučit nejen z finančního hlediska či snadné možnosti změny postavy, nýbrž také s ohledem na důvěru v imaginaci účastníků programu.

9.2 Účastníci programů v kostýmech

Druhou variantou využití kostýmů při realizaci programů v zahradách je poskytnutí dostupného fundusu samotným účastníkům. Oni sami se pak stávají součástí prostředí, v němž se nacházejí, jsou motivováni chovat se (hovořit, pohybovat se a gestikulovat) adekvátně ke své nové roli.

Využívání kostýmů v tomto rozsahu je pochopitelně velmi nákladné. Dále je třeba zvážit problematiku hygieny⁴⁰⁾ a nákladného čištění kostýmů. Pokud nám jde o prezentaci zahrad, je otázkou, zda na sebe návštěvnické kostýmy nestrhávají příliš velkou pozornost: čas, který bychom jinak strávili objevováním zahrady samé, věnujeme odívání a posléze

40) Kvalitně provozovaná nabídka zapůjčení kostýmů počítá s používáním a zapůjčováním bílého spodního oblečení, které se často pere tak, aby se mohly opětovně zapůjčovat historické kostýmy, nebyly propocené atd.

pózování, při němž je zahrada pouhou kulisou. Pokud se zabýváme odíváním návštěvníků památky do kostýmů na seriózní úrovni, již samo oblékání jednotlivých částí oděvu, seznamování se s názvy a funkcemi je vlastně edukačním programem. Příkladná je v tomto ohledu nabídka státního zámku v Miloticích.⁴¹⁾

Při realizaci edukačních programů se osvědčilo využívání plnohodnotných, kompletních kostýmů především se žáky, kteří realizují tzv. řetězové provázení.⁴²⁾ Dále potom s mládeží, která se podílí na zajišťování herních aktivit v zahradách formou stanovišť,⁴³⁾ nebo se skupinami žáků, kteří v zahradě realizovali dlouhodobější projekt. Příležitost obléct se do kostýmů pak získali takřkajíc za odměnu.

Obr. 87: V rámci barokního festivalu Hortus magicus v Květné zahradě u Kroměříži se měli možnost jeho návštěvníci obléct do kostýmů a dotvořit tak atmosféru zahrady. Službu zajišťoval personál SZ Milotice. (Foto P. Hudec)

41) MILOTICE [online]. *Kostýmové prohlídky*. Dostupné z: <https://www.zamekmilotice.cz/cs/kostymove-prohlidky>

42) Srov. HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*. Praha: NPÚ, 2015, s. 143–179.

43) Srov. HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. *Památky nás baví 1: Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015, s. 125–138.

Obr. 88: Žáci základní školy v Jaroměřicích nad Rokytnou se zhostili role průvodců po památce. V tomto případě byly kostýmy zvoleny záměrně. Zámek Jaroměřice nad Rokytnou byl v době baroka významným divadelním a hudebním centrem a provázení bylo připravováno v průběhu celého školního roku v rámci dramatického kroužku školy. (Foto V. Mašát)

Z hlediska realizace edukačních programů v památkách zahradního umění lze plošně doporučit zejména používání náznakových kostýmů. Jak již bylo uvedeno výše, ke ztvárnění historické či bájně postavy často stačí jen atribut, charakteristický znak. Uvedme zde opět alespoň dva obrazové příklady využití náznakových kostýmů.

Obr. 89: V programu Doteky dalekých krajů, který byl vytvořen pro Velký skleník v Kočetné zahradě, dostali žáci za úkol seocičit krátkou scénku a zahrát ji spolužákům. Klobouk a paruka postačily ke ztvárnění šlechtického páru, který se pyšní pěstovanými citrusy. (Foto P. Hudec)

Obr. 90: Minotaurovy rohy na hlavě jednoho z účastníků programu učinily z honičky o bludišti Kočenné zahrady skutečné dobrodružství. Dětem tak byl zážitkovým způsobem zprostředkován mýtus, který dal vzniknout prototypu labyrintů či bludišť. (Foto P. Hudec)

Uvažujete-li u pořízení kostýmů, volili byste náznakové nebo historicky věrné? Proč a k čemu je chcete využívat?

10. Loutky

Zejména v případě realizace edukačního programu pro děti předškolního a mladšího školního věku je možné využít loutku.⁴⁴⁾ Zapadá totiž velmi dobře do světa dětských imaginací, magického myšlení, v němž ještě nevítežila realita, racionalita, logika myšlení. Podle Hany Volkmerové se loutkou „nejčastěji myslí a označuje *útvorný artefakt určený a uzpůsobený především ke hraní loutkového divadla. Nejčastěji v podobě dřevěné postavy znázorňující lidskou, někdy pohádkovou bytost. Ovšem loutkou může být také jakýkoli předmět, například lžička, hrnek či bota. Tehdy se užívá termín předmětná loutka.*“⁴⁵⁾ Velikostí, stylizací i komunikací může být loutka dětem blíží než dospělý člověk-lektor. Děti s ní snadno a rychle komunikují, odkládají stud či strach. To si můžeme uvědomit při jejich váhání, jak s lektorem mluvit: Tykat? Vykat? Říkat křestním jménem? Oslovovat pane učiteli, nebo jen pane? To vše najednou loutka vyřeší. Je tedy našim partnerem při komunikaci.

Kvalitní a účinné využití loutky má však určitá pravidla, a pokud je nenaplníme, stane se loutka pouhým maskotem programu bez schopnosti s účastníky programu skutečně komunikovat. Dojde k jejímu zpředmětnění.

Předně, využití loutky, stejně jako jiných pomůcek, je pouhým prostředkem, nikoliv cílem. Pokud tedy lektor sám využívá hodně mimiku, rád doprovází hovor gesty, jeho projev se blíží divadelnímu výstupu, děti na jeho projev dobře reagují, je možná zbytečné pořízovat si „konkurenci“ v podobě loutky. Její využití totiž předpokládá, že jí lektor propůjčí své já, že je schopen upozadit se na její úkor. Loutka pak na sebe bere pohyb, emoce, gesta. Z tohoto důvodu by herec při vodění loutky neměl používat příliš mimiku svého obličeje, jinak opět strhne pozornost na sebe. Dalšími předpoklady pro úspěšné loutkoherectví jsou představivost lektora, schopnost animace (oživit neživý, nehybný objekt), zručnost, pozorovací talent, hravost, smysl pro rytmus a dynamiku.

Pokud lektor vede program sám, či pokud není profesionálním loutkohercem, je lepší využívat loutku na kratší výstupy, které jsou vždy jasně vymezené zahájením a zakončením. Provází-li loutka děti trvale celým programem, je vhodné, aby program vedli dva lektoři. Jeden ovládá loutku, druhý jí je společně s dětmi partnerem v dialogu, zabezpečuje program po organizační stránce.

Častou chybou vedoucí ke zpředmětnění loutky je, že pomíneme rituál jejího příchodu a odchodu, který může být spojen například s jejím přivoláním. Loutka by takříkajíc

44) Komunikace s loutkou je možná (funkční) u dětí od dvou let. Zhruba od desíti let (počátek pubertálního věku) se nadání pro interakci s loutkou mění. Dospívající začíná loutku vnímat jako předmět, se kterým manipuluje druhý člověk.

45) VOLKMEROVÁ, H. (ed.) *Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání. Příručka ke vzdělávacím seminářům projektu „Loutka jako nástroj vzdělávání“*. Ostrava: Theatr ludem, 2014, s. 29.

„neměla umřít“. Měla by se před zraky dětí objevit, dohrát svůj výstup a zase odejít, skrýt se před jejich zraky, či se alespoň posadit a sledovat dění. Neměli bychom ji jen tak poho-
dit, položit do krabice. Jinak pro děti přestane být „živou“. To je třeba zvážit i v případě,
že děti provází celým programem.

V českém prostředí se využití loutek pro vzdělávací účely věnuje Divadlo loutek Os-
trava. Lze doporučit literaturu, v níž jeho loutkoherci shrnuli své dlouholeté zkušenosti
a z níž hojně čerpá také tato kapitola metodiky.⁴⁶⁾

Věnujme nyní ještě pozornost formě loutky. Pro realizaci edukačních programů lze
doporučit zejména ty typy loutek, které nejsou složité na ovládání. Několik z nich si nyní
představíme.

10.1 Maňásek

Maňásek je typ loutky, která je voděná zespodu. Navléká se na ruku nejčastěji tak, že
na ukazováku je nasazena hlava, aby palec a prostředník tvořily ruce loutky. Někdy může
mít tento typ loutky také nohy, pokud se s loutkou například někam usedá. Maňásek
může dobře uchopovat předměty a rychle se pohybovat. Není zvláště náročnou loutkou
na vodění (animaci). Sluší jí akčnost. Nevýhodou je, že pro animaci potřebujeme stále
jednu ruku. Sundáme-li maňáška z ruky, je opět neživým předmětem, tzv. umírá. Pokud
pro vodění loutky nevyužíváme nějakou zástěnu (v zahradě třeba živý plot), pak je tato
hra náročnější na řemeslné zvládnutí.

*Obr. 91: Pro kroměřížské
zahrady byl vytvořen
maňásek zahradník
Florian. (Foto J. Obšiváč)*

46) VOLKMEROVÁ, H. (ed.) *Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání. Příručka ke vzdělávacím seminářům projektu „Loutka jako nástroj vzdělávání“*. Ostrava: Theatr ludem, 2014.

10.2 Mluvicí maňásek

Zvláštním typem loutky je „mluvicí maňásek“. Jeho ústa jsou animována zevnitř prsty vodiče. Pohyb loutky se tedy omezuje na otevírání a zavírání úst, což je její devízou z hlediska živosti při hovoru, ale také omezením co se týká ztvárňování pohybu. Někteří se o ní proto hovorově mluví jako o „klapačce“.

Obr. 92: Příkladem mluvicího maňáska je pomeranč Eda vytvořený pro skleníky Koětné zahrady v Kroměříži. Děti se snaží Edovi pomoci objevit jeho identitu v rámci programu Odkud spadl Eda? (Foto L. Psotová)

Obr. 93: Dalším příkladem mluvicího maňáska je Klubičko, které se zašmodrčalo, když chtělo dětem vyprávět příběh města Kroměříže. Děti mu pomáhají najít jeho začátek a konec. (Foto J. Sopský).

Obr. 94: Jako mapet může dobře posloužit i zahradnická rukavice doplněná o oči vzájemně propojené provázkem. Kroměřížskými zahradami tak může děti provádět rukavice Koěta či žabák Žbluňk. (Foto P. Hudec).

10.3 Mapet

Technicky a výtvarně dokonalejším typem „mluvícího maňáska“ je mapet (anglicky muppet).

Mapet umožňuje výraznější mimiku a přesnou nápodobu mluvy. Nejčastěji je vyroben z měkkých materiálů, např. molitanu, a tudíž je možné dosáhnout stylizovaných až groteskních mimických výrazů. Mapet patří mezi spodové loutky, tedy vedené zespodu, a často nemá vytvořenou celou figuru, ale pouze hlavu, ruce a trup. Jeho výhodou je snadná cesta k navázání komunikace s dítětem. Děti si k tomuto typu loutky rychle vytvářejí pozitivní vztah jako u manekýna. Je ovšem třeba řemeslné zručnosti a nadání pro věrohodné frázování mluvy mapeta.

10.4 Manekýn

Manekýn je loutka, která má blízko k panence či hračce. Technologie ovládání manekýna jsou různé. Je možné například kontaktní vedení loutkářem zezadu, když drží loutku přímo za krk a druhou rukou animuje ostatní části těla loutky. Manekýn může bez asistence vodiče sám sedět, ležet a pozorovat. Je stále „živý“. Jeho animace nicméně vyžaduje určitou zručnost. Ideální velikost loutky je mezi 45–60 centimetry. Loutka by měla sama sedět a neměla by jí padat hlava.

Obr. 95: Pro Květnou zahradu v Kroměříži byl vytvořen manekýn v podobě satyra, který si „rád vyhodí z kopýtka“. Ztělesňuje tedy dovádění v zahradě, kterým se kompenzují vzdělávací části programu (foto P. Hudec).

10.5 Obecná doporučení pro volbu a tvorbu loutky

Postup při výrobě loutky lze doporučit následující:

1. Zvolit účel, k jehož naplnění má loutka sloužit.
2. Rozhodnout, pro kterou věkovou skupinu ji budeme používat (nemusí jít vždycky jenom o předškolní děti, velmi dobře může fungovat i pro jiné věkové kategorie, pokud má své opodstatnění).
3. Volba formy (maňásek, manekýn, mapet aj.) nám pomáhá určit charakter loutky, následně pak materiálu pro její výrobu. Nebo lze naopak nejdřív zvolit materiál, který nám pomůže vytvořit charakter loutky.

Při volbě loutky, stejně jako v případě kostýmů, bychom měli vždy umět zdůvodnit, proč ji používáme. Důvodů může být celá řada, hotové recepty neexistují. Zkuste se tedy nejprve zamyslet nad těmi svými.

Ke shrnutí základní argumentace, proč a jak loutky používat, nabízíme také následující otázky. Chceme, aby byla loutka na stejné úrovni jako děti, nebo jim má být pozitivním vzorem? V prvním případě je výhodou, že spíše než zmenšeným moudrým dospělým, který poučuje, tato loutka chybuje, neví, prosí o radu, pomoc, je zvědavá, zlobí. U této varianty může děti zahradou provádět například zahradnický učeň namísto mistra. V případě druhé varianty je loutka pro děti nositelem pozitivních hodnot, například statečný Jiřík, který zachraňuje v parku zvířátka. Moudrý mistr zahradník pomáhá udržovat lektorskou autoritu, na konci programu se však může méně formálně ptát, co všechno se děti v programu naučily. Otázkou také je, zda volit při interpretaci kulturního dědictví spíše postavy univerzální jako skřítky, víly či jiné pohádkové bytosti, nebo využít jako předobraz historické či současné postavy s památkou spojené.⁴⁷⁾ Stojí za zvážení, zda by neměl být loutkový průvodce stejně jedinečný jako místo, které s jeho pomocí děti objevují.

Obr. 96: Na zámku Červená Lhota byla v programu Zlatovláska pro mateřské školy využita loutka Jiříka (manekýn), která děti s lektorkou (v roli učitelky) doprovázela při putování zámeckým parkem. (Foto V. Brtnický)

⁴⁷⁾ RICHTER, L. *Praktický divadelní slovník*. Praha: Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež DDD, 2008; TOMÁNEK, A. *Podoby loutky*. Praha: AMU, 2006.

Loutka žije tím, že se dívá. Měla by mít tedy výrazné oči, ale i nos, důležitý mimo jiné pro orientaci vodiče. Sama loutka nese sdělení vším, co ji tvoří. Důležité je proto rovněž přemýšlet o materiálu, z něhož je loutka vyrobena. Papírová loutka má například velmi blízko k listům na stromech, je také tak pomíjivá a křehká.

Když si navíc dítě loutku vyrobí samo, může si k ní vytvořit stejně silné pouto jako k plyšové hračce. Dětem můžeme například rozdat polínka z různých stromů a ony jim budou podle vzhledu, barvy, drsnosti či tloušťky přiřazovat různé role. Tato jednoduchá aktivita je nejen příkladem propojení „loutky“ a přírody, ale také možností, jak vzít děti samé do hry. Z diváků, kteří s loutkou komunikují, se stanou spolutvůrci společného představení, jehož cílem je vzít svět historických památek za svůj.

Není tedy nutné vytvářet nákladné, barvami hýřící loutky. Spíše je třeba apelovat na to, aby se lektori vzdělávacích programů nad uplatněním loutek, stejně jako kostýmů a dalších edukačních pomůcek, více zamýšleli a nepoužívali je jenom na efekt.⁴⁸⁾

Obr. 97: V Podzámecké zahradě v Kroměříži se uskutečnil program s názvem *Zákeřné keře* inspirovaný stejnojmennou knihou od D. Krolupperové. Děti si z přírodnin vytvořily skřítky a víly a vypravily se s nimi zachránit vílu Vincencii začarovanou čarodějem Rulíkem Zlomocným. (Foto P. Hudec)

48) Publikované informace odrážejí kromě výše uvedené literatury poznámky a studijní materiály semináře *Loutka jako nástroj vzdělávání*, který uspořádalo Divadlo loutek Ostrava ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně ve dnech 19. a 20. února 2016. Dále pak praktické zkušenosti lektorů metodického centra zahradní kultury v Kroměříži s využíváním loutek při programech v kroměřížských zahradách a zámecké sale terené.

Obr. 98: Sama loutka nese sdělení vším, co ji tvoří. Po navlečení dračích hlav se kuželky staly loutkou v podobě devítihlavé saně. Děti ji musely porazit, podobně jako Apollón přemohl Pýthijského draka. (Květná zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

11. Pomůcky pro poznávání přírodních funkcí zahrady

Významnou skupinu edukačních pomůcek představují ty, které pomáhají uživatelům poznávat přírodní stránky a biologické zákonitosti zahrady. Na prvním místě můžeme jmenovat **lupy**. Pro děti je lupa obrovskou motivací k pátrání, pozorování detailů, dokážou se díky ní velmi dobře koncentrovat.

Obr. 99: Pro zkoumání přírody za pomoci lupy lze dětem vytvořit vymezený prostor. (Podzámecká zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

Speciální pomůckou pro pozorování malých živočichů, zejména brouků, je **krabičková lupa**. Aniž by došlo k usmrcení polapeného živočicha, lze jej po chycení do krabičky pozorovat a nakonec opět vypustit zpět do přírody. Konkrétně lze použít krabičkové lupy při zkoumání živočichů, kteří žijí v zemi: vyrýt travní drn a zjistit, jak se hemží životem. Pro děti je taková aktivita fascinujícím dobrodružstvím, kdy se často vůbec poprvé v životě podívají blíže na hroudu hlíny. Na našem trhu je k dostání mnoho typů a druhů lup. Ze zkušenosti doporučujeme ty, které nejsou skládací, neboť se s nimi lépe manipuluje. K lupám se pojí také **pinzeta**, která slouží nejen jako pomůcka při sběru drobných přírodnin, ale manipulace s ní přispívá rovněž k rozvoji jemné motoriky.

Obr. 100: Děti s krabičkooými lupami v zahradě. (Foto P. Hudec)

Velmi užitečnou pomůckou je samozřejmě také **mikroskop**, stejně jako **dalekohled**, který nachází uplatnění zejména v krajinářských parcích při pozorování ptáků, ale také přibližování pohledových os.

Při realizaci zahradních edukačních programů se osvědčil také tzv. **archeobox** neboli mobilní archeologický profil.⁴⁹⁾ Pomůcku určenou původně k prezentaci a zkoumání principu stratigrafických vrstev, respektive jejich zániku v případě destrukce, lze v historických zahradách využít pro vytvoření modelového řezu zeminou, při pozorování kořenového systému rostlin apod.

Obr. 101: Příklad využití „archeoboxu“ pro prezentaci cibulovin. (Květná zahrada v Kroměříži. (Foto P. Hudec)

⁴⁹⁾ Blíže viz VESELÁ, M., HAVLŮJOVÁ, H., WIZOVSKÁ, D. WIZOVSKÝ, T. Didaktické prostředky v památkové edukaci In: HAVLŮJOVÁ, H. (a kol.) *Památky nás baví, katalog výstavy*. Praha: NPÚ, 2014, s. 79–80.

Bohatost flóry zahrad je motivací k vytváření **herbářů**. Lze si vytvořit desky pro jejich založení. Jedná se o jednoduchou pomůcku, která kvalitou provedení odpovídá svému účelu – transportu rostlin k lisování. Děti si také vyzkouší, že některé pomůcky mohou snadno vyrobit samy. Náročněji vytvořené desky pro herbář mohou obsahovat již také šrouby sloužící pro utahování kartonů při procesu lisování.

Obr. 102: K založení herbáře dobře poslouží desky vytvořené z kartonu. (Podzámecká zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

K shromažďování méně choulostivých přírodnin mohou také dobře posloužit **papírové svačkové sáčky**, které lze doporučit například při sběru listů na podzim. Atraktivní a esteticky působivý je také sběr přírodnin menšího rozměru na paletku opatřenou oboustrannou lepicí páskou. Jedná se o ekvivalent výše popsaného náramku (viz obr. 21), kde je však akcentována poznávací složka.

Neocenitelnou pomůckou pro poznávání zahrady jsou také **atlasy** rostlin, hmyzu aj. Spíše než rozsáhlé publikace lze s ohledem na pohyb v terénu doporučit kapesní atlasy či klíče. Pro měření v zahradě lze doporučit zejména **svinovací metry**, s nimiž lze změřit například také obvod kmene. Dále pak oceníme **výškoměr** pro měření výšky stromů. Velké množství aktivit spojených s poznáváním přírody nevyžaduje žádné zvláštní pomůcky, často lze využít odpadový materiál určený k recyklaci.⁵⁰⁾

⁵⁰⁾ Viz např. AMBROSEOVÁ, J. *365 nápadů, jak se bavit v přírodě*. Praha: Slovart, 2015.

Obr. 103: Paletka s oboustrannou lepicí páskou umožňuje sběr drobnějších přírodnin. (Foto P. Hudec)

Nakolik lze v zahradě, jejíž prezentaci se věnujete, využívat i další prostředky environmentální výchovy? Co má podle vás ekologická výchova společného s ochranou památky zahradního umění, a v čem se naopak liší?

12. Pomůcky pro matematické, fyzikální a chemické poznávání zahrady

Poznávání zahrad lze zaměřit také na matematiku, geometrické útvary, chemii či fyzikální jevy. Geometrické útvary je možné zkoumat a vytvářet zejména ve formálních zahradách. Účastníky programu lze v této souvislosti pozvat nejen k jejich objevování a pozorování, nýbrž také k vytváření. Ke konstrukci čtverců a obdélníků je možné

Obr. 104: V programu Geometrie v zahradě měli žáci možnost konstruovat geometrické tvary. (Květná zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

Obr. 105: Konstrukce kruhu za pomoci dvou dřevek spojených provázkem je tradiční zahradnickou disciplínou. (Květná zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

použít například lana.⁵¹⁾ Ke konstrukci kruhu i elipsy lze využít dva kolíky propojené šňůrou.⁵²⁾

Ke zkoumání fyzikálních jevů v zahradě není vždy nutné mít k dispozici nákladné pomůcky. Často je třeba mít jen ten správný nápad.⁵³⁾ V zahradním umění bylo využito fyzikálních jevů zejména v souvislosti s budováním vodních prvků a dodnes nás udivuje, jak dokázali naši předkové zásobovat fontány vodou, aniž by přitom využívali elektrická čerpadla. Pořizování edukačních pomůcek lze tedy zaměřit tímto směrem.

Obr. 106: Keramický svícen upravený jako fontánka umožňuje uživatelům vyzkoušet si, na jakém principu zdánlivě „voda teče do kopce“. (Podzámecká zahrada v Kroměříži, foto P. Hudec)

Obr. 107: Láhev na vodu a hadička do ostříkovačů automobilu postačí k prezentování principu spojených nádob. (Zahrady pod Pražským hradem, foto P. Hudec).

51) Viz též CHAJDA, R. *Hravá geometrie: Geometrické zajímavosti pro zvědavé*, Brno: Computer Press, 2010.

52) CHAJDA, R. *Hravá matematika: Hříčky s tělesy, křivkami, čísly, tvary*. Brno: Computer Press, 2009.

53) Viz CHAJDA, R. *Fyzika na dvoře: 100 zábaoných pokusů pro každého*. Brno: Edika, 2013.

Obr. 108: Forma na ledové kostky může v zahradě v rámci zimního programu posloužit při ověřování změny skupenství vody. (Foto P. Hudec)

Obr. 109: Trocha líhu v nádobě a papírový ubrousek stačí k demonstraci přítomnosti různých barviv v listu. Ubrousek potřený listovou zelení po vložení do nádoby nasává líh, který rozpouští barviva. Ta se díky pohybu líhu ubrouskem rozdělí. (Foto P. Hudec)

Co může „vaše“ zahrada nabídnout člověku s přírodovědnými a technickými zájmy? Jak byste na řemeslnou tradici a kvalitu zahradního umění upozornili naopak někoho, kdo nemá matematiku nebo fyziku „rád“?

13. Moderní technologie ve službách edukačních programů

V metodice *Způsoby prezentace památek zahradního umění* byla jedna z kapitol věnována využití moderních technologií při prezentaci památek zahradního umění.⁵⁴⁾ Stejně jako se dynamicky rozvíjí tento obor lidské činnosti, vznikají rychle také nové možnosti interpretace zahrad. Pružná reflexe ze strany kulturních institucí je nezbytná především proto, aby neztrácely kontakt s uživateli nových médií, kteří preferují tento jazyk komunikace.⁵⁵⁾

Předně je třeba říci, že digitální technologie přinášejí zcela specifické a mnohdy dosud netušené možnosti interpretace kulturního dědictví. Mají své přednosti i limity. Není to jen nutné zlo, ale vyplatí se s nimi experimentovat, byť za předpokladu, že budou sloužit především úkolům, k nimž se ukážou jako vhodné. Přestože tedy historické zahrady představují pro mnohé návštěvníky jakýsi protipól světa techniky, a právě proto je vyhledávají, pro další návštěvnícké skupiny se mohou stát nové technologie tím nejlepším možným prostředkem, jak rozmanité hodnoty zahrad, včetně těch technických, objevit a začít poznávat.

V předchozích publikacích jsme již věnovali pozornost možnostem využití mobilních aplikací,⁵⁶⁾ respektive mediální tvorbě s využitím digitálních fotoaparátů a videokamer.⁵⁷⁾ Doplníme nyní tuto problematiku o zkušenosti s využíváním dalších elektronických médií.

13.1 Audioprůvodce

Již řadu let jsou zejména v zahraničí využívány pro prezentaci zahrad audioprůvodce. Obsahují zpravidla více jazykových mutací komentářů k historii a jednotlivým částem zahrad. Nezřídka je nahrávka obohacena o hudební ukázky a zvuky dotvářející návštěvníkům celkový dojem z návštěvy místa. Spuštění nahrávek se ovládá zadáním číselných kódů, které má uživatel uvedeny v mapce. Nevýhodou systému je, že vyžaduje používání sluchátek, které ovšem uživatele izolují od přirozených zvuků zahrady a omezují možnost vzájemné komunikace mezi návštěvníky. Životnost audioprůvodců závisí nejen na aktualizaci obsahu, ale také na kvalitě technické údržby. Vyžaduje také naplňování hygienických norem pro opětovné používání sluchátek apod.

54) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ L. *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 67–94.

55) Viz např. CHOCHOLOVÁ, L., ŠKALOUDOVÁ, B., ŠTŮLOVÁ, VOBOŘILOVÁ, L. *ITC a současné umění ve výuce – inspirace pro pedagogy výtvarné, hudební a mediální výchovy*. Praha: Národní galerie v Praze, 2008.

56) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ L. *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 67–94.

57) HUDEC, P., KŘESADLOVÁ L. *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha: NPÚ, 2015, s. 42–43.

Obr. 110: Jednou z památek, kde nabízí návštěvníkům audioprůvodce, je zámecký areál ve Schlosshofu. (Foto P. Hudec)

Řada institucí proto nyní preferuje sdílení obsahu prostřednictvím chytrých telefonů, kterými disponují sami návštěvníci památek. Odpadají tak náklady s nákupem hardware. Chytré telefony také mohou využívat různé navigační systémy, takže se výklad automaticky spustí ve vztahu k místu, na kterém se návštěvník nachází.

13.2 Tablet

Nově jsou do interpretace památek zahradního umění zapojeny také tablety. V roce 2015 vytvořilo například Metodické centrum zahradní kultury ve spolupráci s Poradenským centrem pro sluchově postižené Kroměříž samoobslužný průvodce Květnou zahradou ve formě aplikace pro tablety, která obsahuje videonahrávky ve znakové řeči.⁵⁸⁾ Cílovou skupinou průvodce tedy byli neslyšící. Nejprve byly vytvořeny speciálně upravené texty, které se staly podkladem pro vznik videonahrávek. Aby byla zachována možnost měnit obraz a současně byl trvale zobrazen tlumočník, bylo zvláště natočeno tlumočení a zvláště byly pořízeny záběry ze zahrady. Tak bylo například možné připojit i historické reprodukce, pohledy na jednotlivé části zahrady v různých ročních obdobích. Vytvořené dílo pak prezentuje i podobu zahrady, jak ji v danou chvíli návštěvníci nemohou autenticky pozorovat. Pohyb po zahradě usnadňuje uživatelům interaktivní mapa s vyznačenými

58) Projekt Hortus inauditus (Zahrada neslychaná) byl realizován díky dotaci MK ČR z fondu Podpora pro památky UNESCO.

zajímavostmi. Pro neslyšící tak vznikla příležitost individuálního vzdělávání v zahradě jako protipól skupinových komentovaných prohlídek s tlumočníkem do znakového jazyka, které nelze technologiemi zcela nahradit.⁵⁹⁾

Po roce provozu této služby lze uvést, že se velmi osvědčila a že by ji bylo možné s úspěchem nabídnout všem návštěvníkům zahrady. K atraktivitě služby přispívají zejména vložené snímky z nedávné obnovy zahrady, záběry částí zahrady v různých ročních obdobích, zahradnických prací. Opodstatnění by měla například pro zahraniční návštěvníky, pro které není například možné zajistit průvodce v jejich rodné řeči.

Pomineme-li vysoké pořizovací náklady za nákup tabletů a vytvoření aplikace, lze z provozních hledisek zmínit tři úskalí. Prvním je problematika zápůjčky drahého přístroje, kterou je třeba ošetřit minimálně vyplněním formuláře, v němž jsou uvedeny osobní údaje vypůjčitele. Druhým předpokladem úspěšně fungující služby je pravidelné dobíjení akumulátoru tabletů tak, aby byly připraveny k zápůjčce i pro ty návštěvníky, kteří předem svůj příchod neohlásili. Konečně třetí úskalí představuje přímý sluneční svit na plochu tabletu, který zhoršuje viditelnost obrazu, čemuž se lze zejména v letní zahradě vyhnout jen s obtížemi.

Obr. 111: Menu interakční mapy. (Reprod. Studio 6.15)

59) NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV [online]. *Lidé se sluchovými obtížemi*. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/lide-se-sluchovymi-obtizemi-1.html>

Obr. 112: Menu památky. (Reprod. Studio 6.15)

Obr. 113: Stránka s psaným textem a ikonami pro spuštění fotogalerie a videa. (Reprod. Studio 6.15)

Obr. 114: Video se znakovým tlumočnickem v popředí. (Reprod. Studio 6.15)

13.3 Dotykové obrazovky, informační kiosky

Zejména v interiérech památek se v současné době můžeme setkat s informačními kiosky, které většinou fungují na bázi dotykové obrazovky. V návštěvnických centrech mohou poskytnout informace o pohybu po památce nebo o historii místa, a to i ve více jazycích. Další využití nacházejí v expozicích muzejního typu,⁶⁰⁾ kde již může být obsah specifitěji zaměřen. Součástí přitažlivosti kiosků je interaktivita. Relativně velká plocha obrazovky poskytuje návštěvníkovi uživatelský komfort, kiosky jsou na druhou stranu na rozdíl od aplikací vytvářených pro chytré telefony statické. U přístroje však obvykle mohou stát a čerpat informace maximálně dva lidé. Některé systémy s dotykovými obrazovkami jsou kombinovány také s audioprůvodcem, jako je tomu například v případě Muzea nové generace ve Žďáru nad Sázavou.⁶¹⁾ Zde je však třeba se technologicky vypořádat s tím, že návštěvníci přicházejí k témuž přístroji v různém čase. Již spuštěná aplikace by se tedy například neměla spouštět od začátku, dokud ji nezhledne první příchozí. Atraktivnost služby je zatím ještě stále vykoupena vysokými pořizovacími náklady.

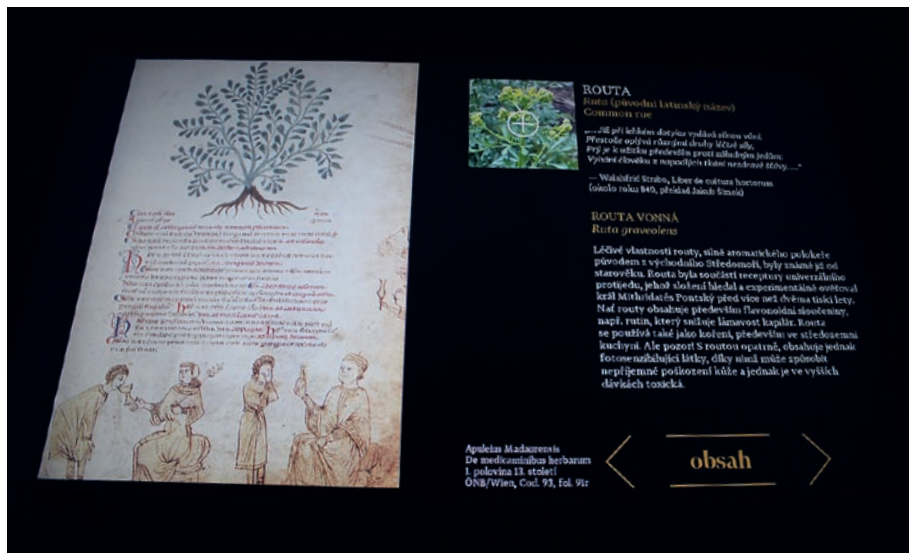
⁶⁰⁾ Srov. HUDEC, P., KŘESADLOVÁ L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015, s. 75–82.

⁶¹⁾ ZÁMEK ŽĎÁR NAD SÁZAVOU [online]. *Muzeum nové generace*. Dostupné z: <http://www.zamekzdar.cz/muzeum-nove-generace/>

Obr. 115: Příklad informačního kiosku umístěného v návštěvnickém centru Kojetné zahrady v Kroměříži. (Foto P. Hudec)

Obr. 116: Pro výstavu Benediktini v srdci Evropy 800–1300, která se uskutečnila ve Valdštejnské jízdárně v Praze, byl vytvořen informační kiosek s názvem Odras rajské zahrady. Interaktivní formou v něm byla prezentována historická vyobrazení rostlin pěstovaných v klášterních zahradách, jejich fotografie a základní informace. (Foto P. Hudec)

Apuleius Madagarsis
De medicinalibus herbis
I. pars
13. století
ÖNB/Wien, Cod. 93, fol. 9r

obsah

13.4 Videohry

Tematiku zahradního umění lze zprostředkovávat rovněž formou počítačových her. V českém prostředí se o to například s úspěchem pokusilo Muzeum regionu Valašsko při prezentaci zámeckého parku v Lešné u Valašského Meziříčí. Hra je zpřístupněna v rámci expozice Příroda hrou v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně. Uživatel má možnost osázet zámecký areál stromy, které jsou zobrazeny v menu. Při pohybu časovou osou pak může ověřit, jak se bude podoba parku měnit v závislosti na růstu stromů.

Obr. 117: Počítačová hra věnovaná zakládání parku zámku Lešná u Valašského Meziříčí. (Foto P. Hudec)

13.5 GPS navigace

Pro prezentaci a interpretaci zahrad lze využít také systém GPS navigace. Pokus vytvořit geolokační hru v historické zahradě se uskutečnil ve Veltrusích.⁶²⁾ „Aplikace využívá funkce rozšířené reality pro navigaci v zámeckém parku a jednotlivé lokace spouští příběh v závislosti na pozici hráčů. Jiné části je potřeba odemknout skrze schované QR kódy.“⁶³⁾

62) NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV [online]. *Ostrovo poznání*. Dostupné z: <http://www.ostrovpoznani.cz/>

63) KUDY Z NUDY [online]. *Geolokační hra Veltrusy – Ostrovo pokladů*. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Geolokacni-hra-Veltrusy--Ostrov-pokladu.aspx>

Závěr

Nepodléhejme iluzi, že „základní je rozprávět o věcech a že věci známe dostatečně, když o nich dokážeme mluvit. Známe a chápeme však jen to, co jsme schopni do určité míry znovu objevit.“⁶⁴⁾

(Podle Henri Bergson, *Myšlení a pohyb*, 1934)

Obr. 118: Originál lemovky (zcela vpravo) a její replíky. (Foto P. Hudec).

K objevování světa kulturního dědictví – konkrétně památek zahradního umění – významným způsobem přispívají didaktické pomůcky, jak se to snažila zprostředkovat tato metodika, aniž by si činila nároky na úplnost. Ačkoliv směřuje k podpoře využívání edukačních pomůcek při edukaci, její autoři sdílejí přesvědčení, že je na místě určitá uměřenost ať už ve smyslu jejich množství, či finanční náročnosti. Dobrý nápad je obvykle k nezaplacení. Rozvíjení fantazie je lepším východiskem pro edukaci, než dokonalá virtuální realita. Připojujeme tedy na závěr malou didaktickou rozvahu:

Jaké přednosti a limity má při programu využití originálního předmětu – lemovky?

V jaké situaci dát přednost kolekci replik lemovky? Co tím získáváme, o co přicházíme?

Kdy je adekvátní nahradit replíky lemovky sadou lžic do bot či rozstříhaným kelímkem od jogurtu?

Kdy je vhodné ozdobit záhon lemovkami ve virtuálním prostředí? Nebo budeme o lemovkách jen rozprávět?

⁶⁴⁾ Podle BERGSON, H. *Myšlení a pohyb*. Praha: Mladá fronta, 2003, s. 94.

Seznam použité a související literatury

- AMBROSEOVÁ, J. *365 nápadů, jak se bavit v přírodě*. Praha: Slovart, 2015.
- ASCHENBRENNER, M. *Hejkalizace českých památek*. Lidové noviny, 24. července 2014.
- BERGSON, H. *Myšlení a pohyb*. Praha: Mladá fronta, 2003.
- BUNKERSOVÁ, T. *Potisky praktické i hravé*. Praha: Slovart, 2013.
- DOSTÁL, J. *Učební pomůcky a uplatňování zásady názornosti v moderním vzdělávání*. In: International Colloquium on the Management of Educational Process. Brno: Univerzita obrany, 2007.
- HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. (edd.) *Památky nás baví 1: Objevíme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M. (edd.) *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*. Praha: NPÚ, 2015.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*, Praha: NPÚ, 2015.
- CHAJDA, R. *Fyzika na dvoře: 100 zábavných pokusů pro každého*. Brno: Edika, 2013.
- CHAJDA, R. *Hravá geometrie: Geometrické zajímavosti pro zvědavé*. Brno: Computer Press, 2010.
- CHAJDA, R. *Hravá matematika: Hříčky s tělesy, křivkami, čísly, tvary*. Brno: Computer Press, 2009.
- CHOCHOLOVÁ, L., ŠKALOUDOVÁ, B., ŠTŮLOVÁ, VOBOŘILOVÁ, L. *ITC a současné umění ve výuce – inspirace pro pedagogy výtvarné, hudební a mediální výchovy*, Praha: Národní galerie v Praze, 2008.
- KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*, Praha: Portál, 2009.
- KOMENSKÝ, J., A. *Orbis sensualium pictus*. Praha: Machart, 2012.
- KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Barok a rokoko*. Praha: NLN, 1997
- KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Doba turnýry a secese*. Praha: NLN, 2006.
- KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Od empirie k druhému rokoku*. Praha: NLN, 2004.
- KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Renesance*. Praha: NLN, 1996.
- KYBALOVÁ, L. *Dějiny odívání: Středověk*. Praha: NLN, 2001.
- KROUPA, J. (ed.) *V zrcadle stínů: Morava v době Baroka*. Brno, Moravská galerie, 2003.
- MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: NIPOS, 1996.
- Malach, J. *Materiální didaktické prostředky*. In: KURELOVÁ M., ŠTEFLÍČKOVÁ E. (edd.) *Pedagogika II*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1993.
- NEUMAN, J. *Dobrodružné hry a coičení v přírodě*. Praha: Portál, 2007.
- OVIDIUS. *Proměny*. Praha: Svoboda, 1974.
- PAVELEC, P., SLAVKO, P. (eds.) *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivoit v prostředí hradů a zámků – I*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní správa v Českých Budějovicích, 2015.

- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2004.
- RICHTER, L. *Praktický divadelní slovník*. Praha: Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež DDD, 2008.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*, Praha: ISV, 1999.
- SMRTOVÁ, E., ZABADAL, R., KOVAŘÍKOVÁ, Z. (ed.) *Za Naturou na túru: metodika terénní výuky*. Praha: Apus, 2012.
- Šobáňová, P. *Muzejní edukace*. Olomouc: UPOL, 2012.
- VESELÁ, M., HAVLŮJOVÁ, H., WIZOVSKÁ, D. WIZOVSKÝ, T. Didaktické prostředky v památkové edukaci. In: HAVLŮJOVÁ, H. (a kol.). *Památky nás baví, katalog výstavy*, Praha: NPÚ, 2014.
- TOMÁNEK, A. *Podoby loutky*. Praha: AMU, 2006.
- VOLKMEROVÁ, H. (ed.) *Loutka jako nástroj výchovy a vzdělávání. Příručka ke vzdělávacím seminářům projektu „Loutka jako nástroj vzdělávání“*. Ostrava: THeatr ludem, 2014.

Webové odkazy:

- NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV [online]. *Lidé se sluchovými obtížemi*. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/lide-se-sluchovyymi-obtizemi-1.html>
- ZÁMEK ŽDÁR NAD SÁZAVOU [online]. *Muzeum nové generace*. Dostupné z: <http://www.zamekzdar.cz/muzeum-nove-generace/>
- NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV [online]. *Ostrov poznání*. Dostupné z: <http://www.ostrovpoznani.cz/>
- KUDY Z NUDY [online]. *Geolokační hra Veltrusy – Ostrov pokladů*. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Geolokacni-hra-Veltrusy--Ostrov-pokladu.aspx>
- WIKIPEDIA [online]. *Carcassonne (hra)*. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Carcassonne_\(hra\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Carcassonne_(hra))
- SVĚT DESKOVÝCH HER [online]. *Sanssouci*. Dostupné z: <http://www.svet-deskovych-her.cz/produkty/3021/sanssouci>
- MILOTICE [online]. *Kostýmové prohlídky*. Dostupné z: <https://www.zamekmilotice.cz/cs/kostymove-prohlidky>

Seznam souvisejících publikací, které metodice předcházely

- HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., KLAPKO, D., VESELÁ, M., WIZOVSKÝ, T. a kol. *Památky nás baví: Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkoalitnění péče o kulturní dědictví ČR*. Praha: NPÚ, 2014.
- HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P., INDROVÁ, M.A. kol. *Památky nás baví 1. Objevujeme kulturní dědictví s předškoláky a žáky 1. stupně základních škol*. Praha: NPÚ, 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H. CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M.A. kol. *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*. Praha: NPÚ, 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H., CHARVÁTOVÁ, K., INDROVÁ, M., KLAPKO, D. a kol. *Památky nás baví 3. Potenciál kulturního dědictví pro vysokoškolské a další vzdělávání pedagogů*, Praha: NPÚ, 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H. INDROVÁ, M., SVOBODA, P. a kol. *Památky nás baví 4. Kulturní dědictví jako příležitost pro učení všech generací*. Praha: NPÚ, 2015.
- HAVLŮJOVÁ, H. HUDEC, P., JORDÁNOVÁ, K., INDROVÁ, M.A. kol. *Památky nás baví 5. Objevujeme kulturní dědictví bez bariér*. Praha: NPÚ, 2015.

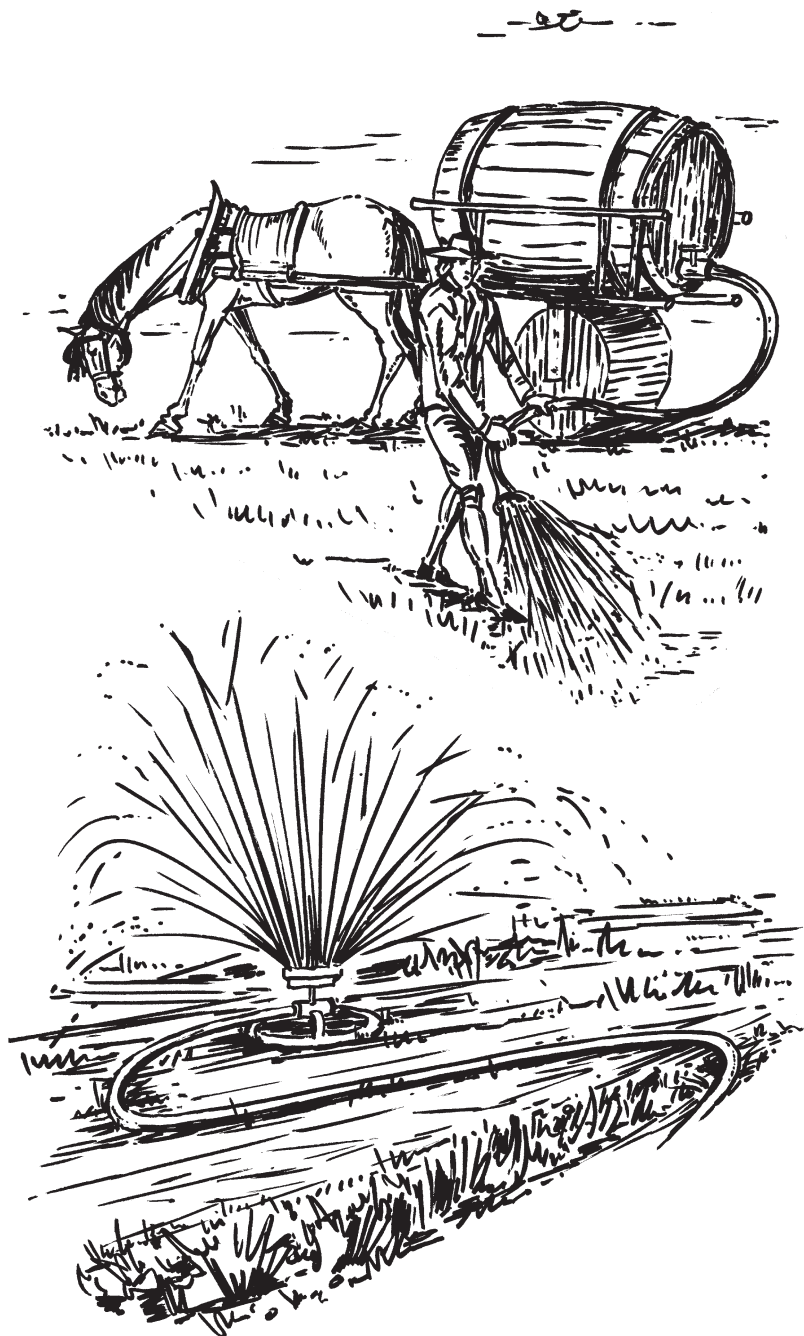
- HUDEC, P. Edukační aktivity Národního centra zahradní kultury v Kroměříži. In: *Ingredere hospes VII*. Sborník NPÚ ÚOP v Kroměříži, 2014, s. 108–115.
- HUDEC, P. *Mezi proměnou a stálostí: Edukační programy v Sala terreně Arcibiskupského zámku v Kroměříži*. In: Kultura, umění a výchova, odborný recenzovaný časopis, roč. 3, 2/2015. Dostupné z <http://www.kuv.upol.cz/>
- HUDEC, P. Památky nás baví – bilance projektu. In: *Ingredere hospes VIII*. Sborník NPÚ ÚOP v Kroměříži, Kroměříž: NPÚ, 2015.
- HUDEC, P. Zahrada všemi smysly: prezentace a interpretace zahrad s osobami se zdravotním omezením. In: *Sborník z konference Historické zahrady Kroměříž 2015*. Kroměříž: NPÚ, 2015.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015.
- HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.) *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: NPÚ, 2015.

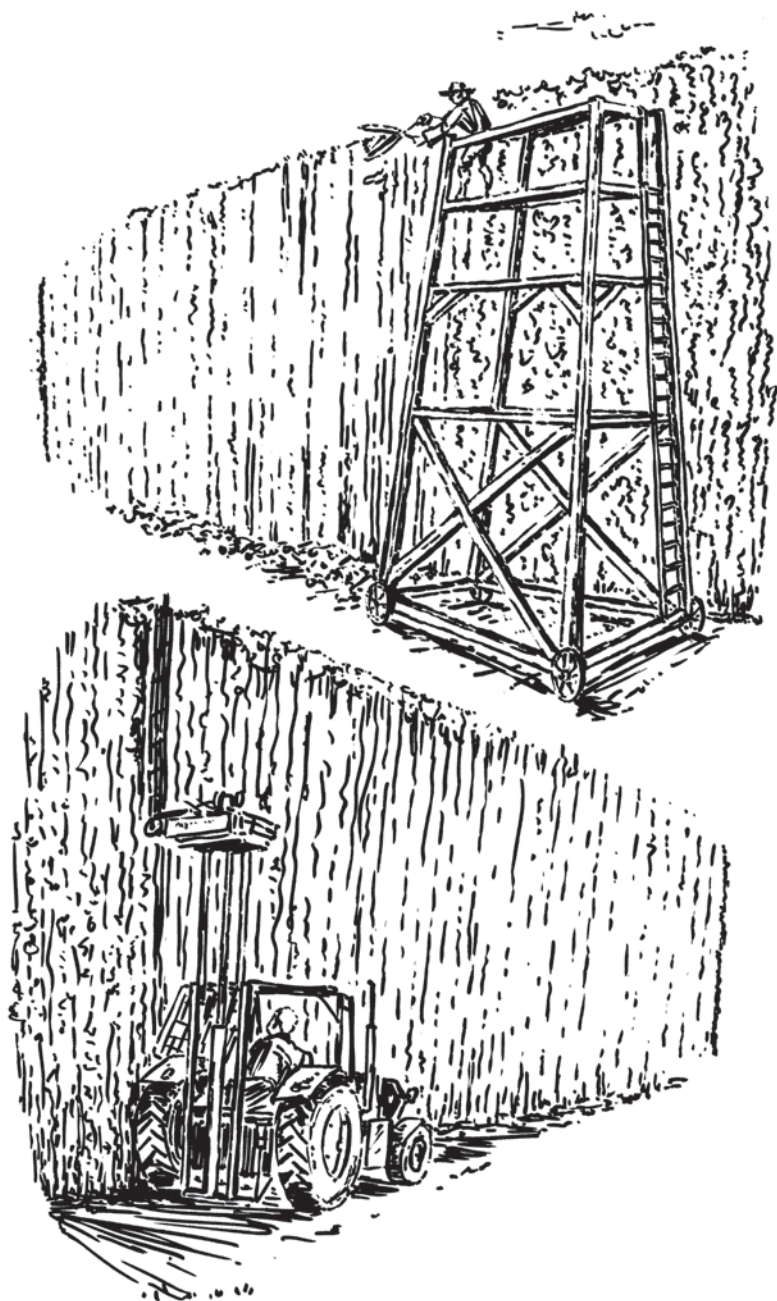
Obrazová příloha

Příloha 1: Katalog zahradnických prací dříve a nyní

ilustrace: Vilém Čech

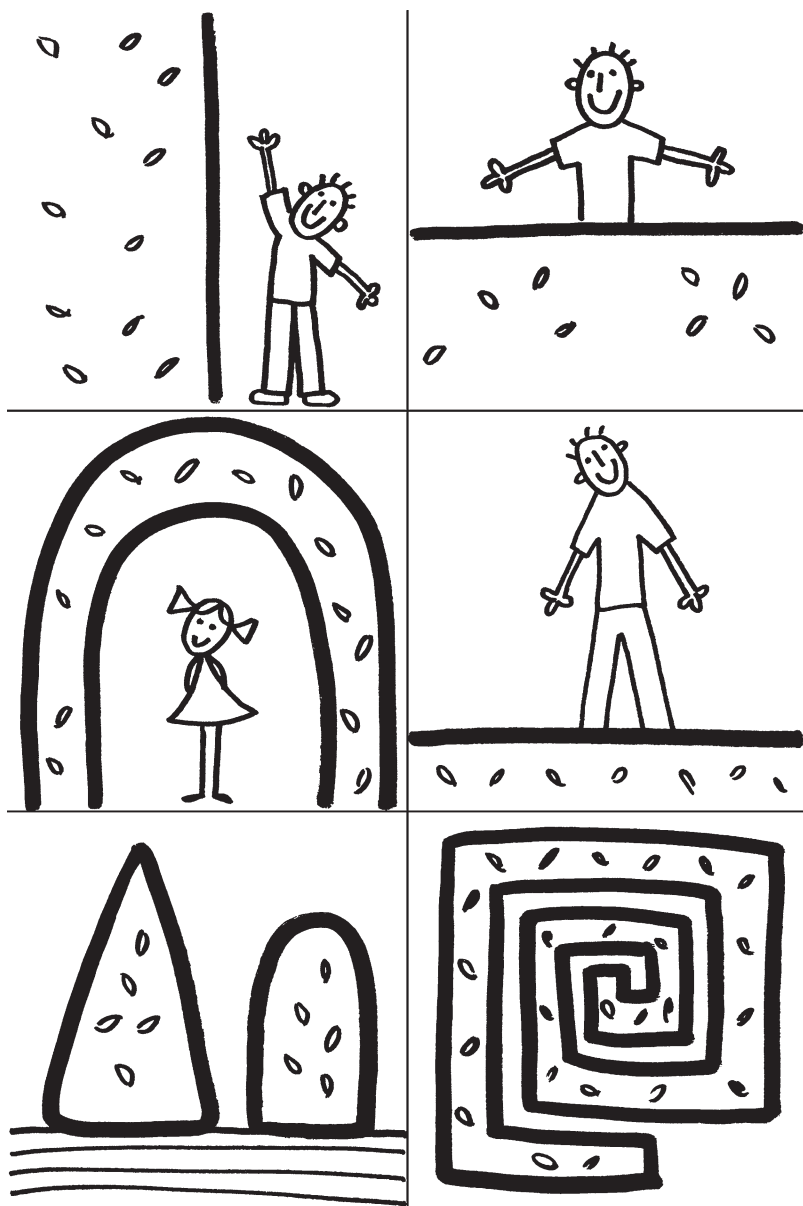

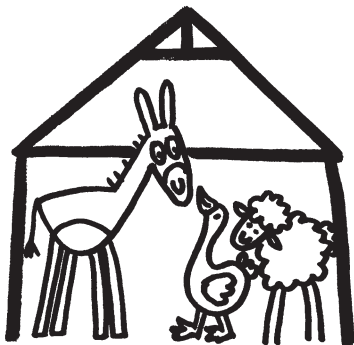
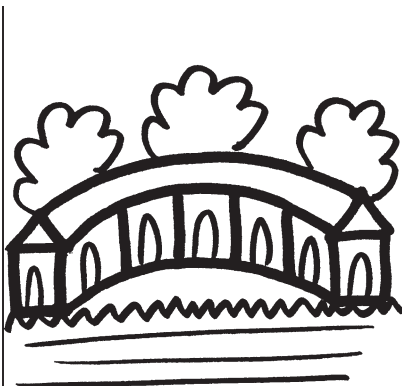

Příloha 2: Katalog zahradních prvků formální a neformální zahrady

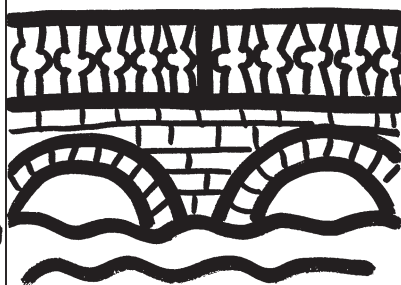
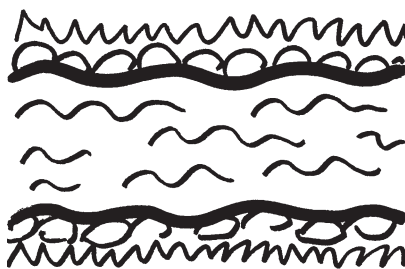
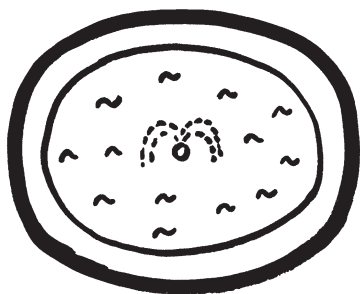
ilustrace: Gabriela Čechová

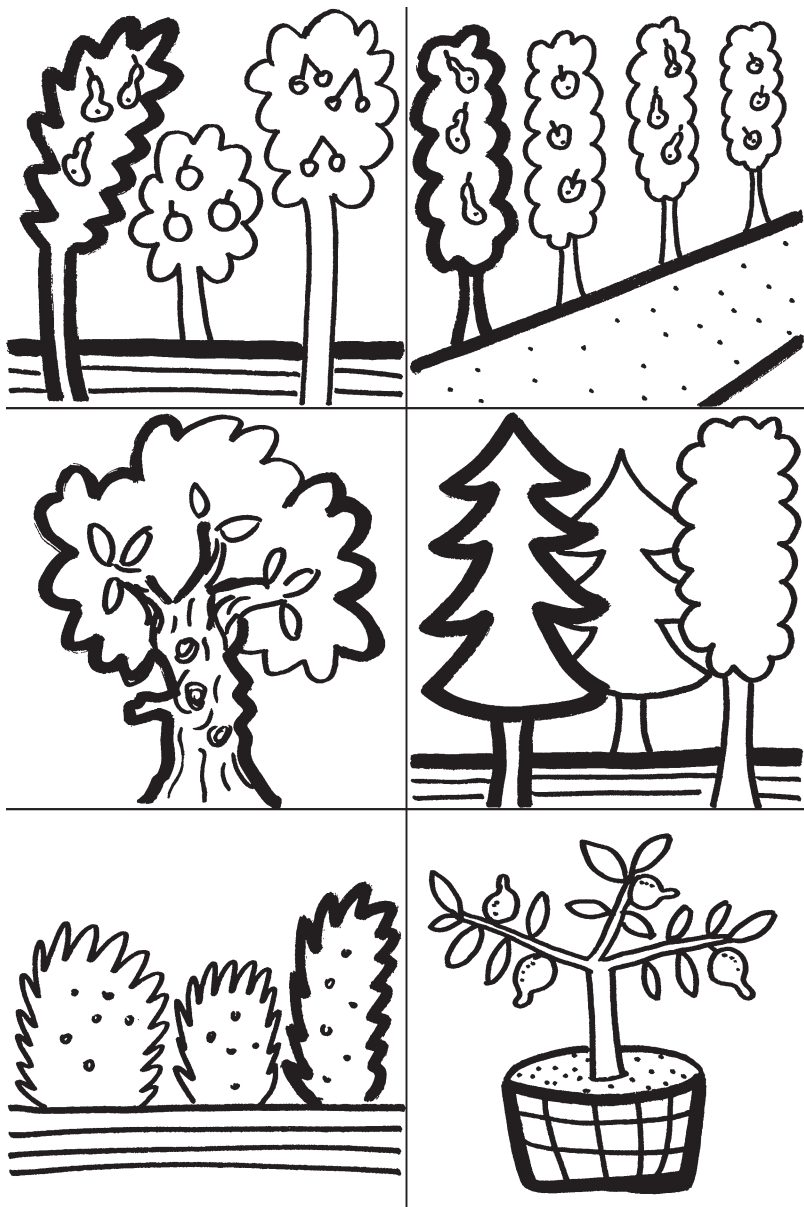

1 – zelené stěny, 2 – živý plot vysoký, 3 – loubí, 4 – živý plot nízký, 5 – figury, 6 – bludiště

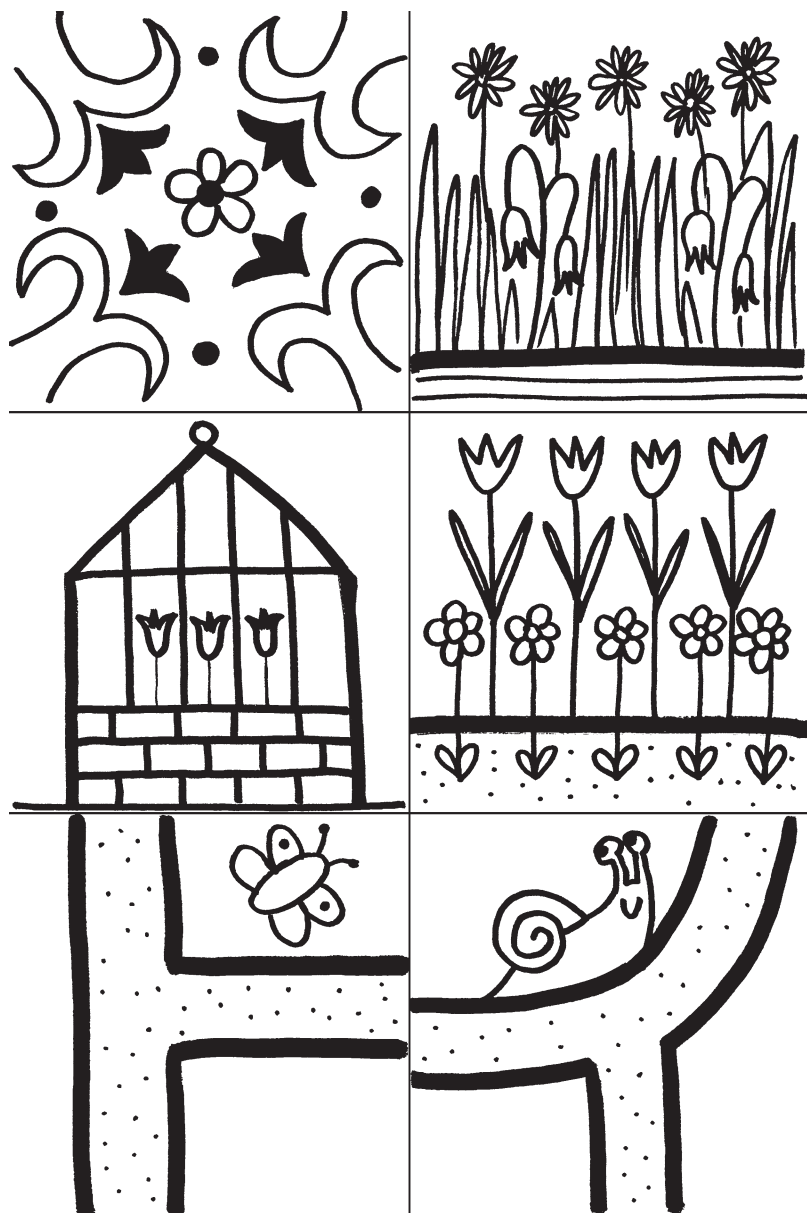

1 – barokní altán, 2 – kolonáda, 3 – čínský pavilón, 4 – antickej chrámek, 5 – ruiny, 6 – hospodářství

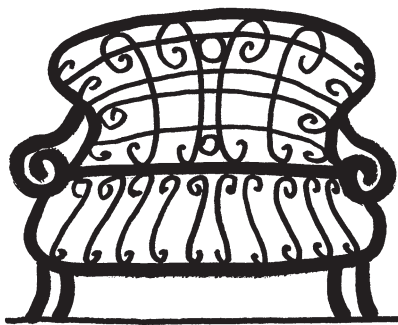

1 – sad, 2 – alej, 3 – solitérní strom, 4 – skupina stromů, 5 – keře, 6 – rostlina v nádobě

1 – broderie, 2 – louka, 3 – skleník, 4 – záhon, 5 – cestní síť formální zahrady, 6 – cestní síť neformální zahrady

1 – zahradníci, 2 – kuželna, 3 – lavička 19. st., 4 – barokní lavička, 5 – socha krajinářského parku, 6 – socha formální zahrady

Příloha 3: Katalog bohů

ilustrace: Vilém Čech

1 – Zeus (Jupiter), 2 – Héra (Junona)

1 – Flóra, 2 – Démétér (Ceres)

1 – Artemis (Diana), 2 – Apollón (Apollo)

1 – Héraklés (Herkules), 2 – Afrodita (Venuše)

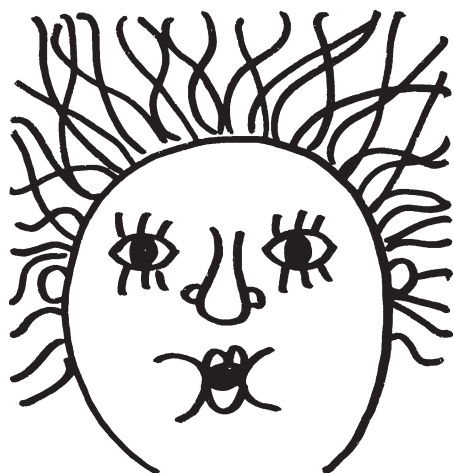
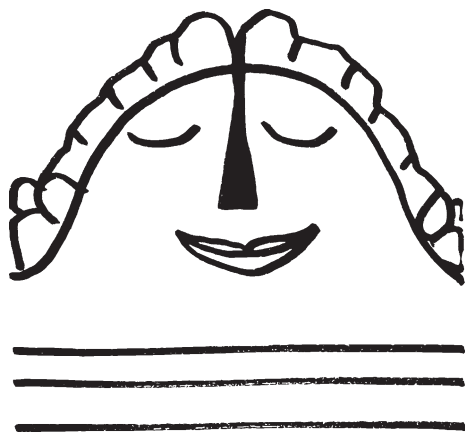
1 – Hermes (Merkur), 2 – Athéna (Minerva)

1 – satyr Pan, 2 – Pomona

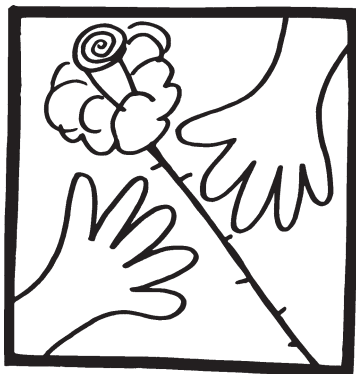
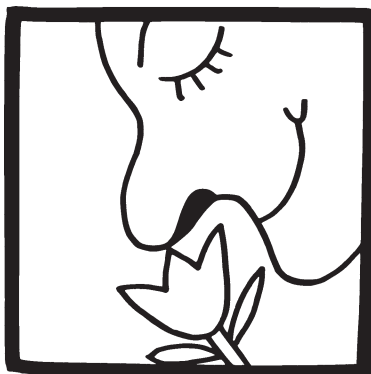
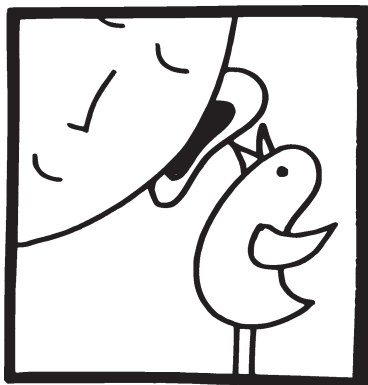
Příloha 4: Čtyři živly

ilustrace: Gabriela Čechová

Příloha 5: Pět smyslů

ilustrace: Gabriela Čechová

Pomůcky pro realizaci edukačních aktivit v památkách zahradního umění

Petr Hudec (ed.)

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské nám 3/162, 118 01 Praha 1
ve spolupráci s s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži
v roce 2016 jako 86. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Na vytvoření publikace dále spolupracovali: PhDr. Hana Havlůjová, Mgr. Irena Peštová,
Ing. Hana Poková, MgA. Naděžda Rezková Přibylová, Mgr. Lenka Trantírková
Foto: archiv Muzea umění v Olomouci, archiv Vily Stiassni, Vojtěch Brtnický,
Bc. Gabriela Čechová, Mgr. Petr Hudec, Ing. Libor Karásek, Viktor Mašát,
Mgr. Jan Obšivač, Mgr. Jitka Petřeková, Mgr. Lenka Psotová,
MgA. Naděžda Rezková Přibylová, Jaroslav Soporský, Studio 6.15,
Mgr. Dagmar Šnajdarová, Mgr. Lenka Trantírková
Jazyková korektura Mgr. Dana Klimešová
Odborný redaktor: Mgr. Lukáš Hyřha
Grafické zpracování: Jan Šíma

ISBN 978-80-7480-067-2

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ISBN 978-80-7480-067-2